

קְנִטָּרִים
מֵעֵנָה פִּיּוֹ

הִלְכוֹת
צְדָקָה וּמַעֲשֵׂי כֶסֶפִּים

קְנִטְרִים

מַעֲנֵה פִּיּוֹ

כְּמֵאֵמֶר הַכְּתוּב

שְׂמַחָה לְאִישׁ בְּמַעֲנֵה פִּיּוֹ וְדָבָר בְּעֵתוֹ מַה טוֹב
(משלי טו, כג)

הַלְכוֹת

צְדָקָה וּמַעֲשֵׂי נֶסֶפִּים

עַל פִּי דְבָרֵי הַשׁוֹ"ע, הַרְמ"א וְגַדוּלֵי הַדּוֹרוֹת

חִיבְרַתִּיו בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ

יֹדֵם סְרִי

כְּסֵלוֹ תִשְׁע"א

מוֹדִיעֵין עִילִית

לע"נ א"מ
מרת שולמית ע"ה
בת הר"ר יוסף אהרן זצ"ל
נלב"ע
כ"ד אב תשס"ו
ת.נ.צ.ב.ה.

י"ל ע"י
מכון "שובי השולמית"

052-7689770

Email: htoranow@gmail.com
www.toranow.com

© כל הזכויות שמורות

להערות והארות

רח' שדי חמד 22

מודיעין עילית

08-9740617

פקס: 153-8-9740617

תוכן הענינים

א	הַקְדָּמָה
ג	פְּתוּחַ תַּפְתַּח וְלֹא תִקְפָּץ
ה	מִצְוֹת דֵי מַחֲסָרוֹ
ז	עֲנֵי הָרְאוּי לְקַבֵּל עֲדָקָה
ט	הַלְכוֹת נְדָרֵי עֲדָקָה
יג	שִׁינוּי מִעֲדָקָה לְעֲדָקָה
טו	הַפְּטוּרִים מִמִּצְוֹת הַעֲדָקָה
יז	צוּרַת הַנְּתִינָה
יט	פְּרָסוּם מַעֲשֵׂה הַעֲדָקָה
כ	חֲלוּקַת כֶּסֶף הַעֲדָקָה
כג	הַלְכוֹת מַעֲשֵׂר כֶּסֶפִים
כה	הַהֲכָנְסוֹת שֶׁצָּרִיךְ לַעֲשׂוֹת מֵהֶם
כח	מְקָרִים שְׁנוּהֲגִים לֹא לַעֲשׂוֹת
כט	מִתֵּי צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ אֶת הַמַּעֲשֵׂר
לא	לְמֵי נֹתְנִים אֶת הַמַּעֲשֵׂר כֶּסֶפִים
לו	פְּרָטִים בְּשִׁימוּשׁ בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר
לז	חֶסְכוֹן הַמַּעֲשֵׂר לְנִישׁוּאֵי יְלָדָיו
לח	תְּשׁוּלוֹם חֻבּוֹת הָעֲנִי מִהַמַּעֲשֵׂר
לט	הַדְּפָסַת סְפָרִים מִכֶּסֶף מַעֲשֵׂר
מ	הֶסֶכֶם יִשְׁשַׁכֵּר וְזָבוּלוֹן

הנושאים שיצאו עד כה בדיסקים ובחוברות
ע"י מכון "שובי השולמית"

- א. הלכות יחוד
- ב. הלכות רבית
- ג. הלכות תפילין
- ד. הלכות שמירת הלשון
- ה. הלכות שמות הקדש וגניזה
- ו. הלכות צדקה ומעשר כספים
- ז. הלכות בשר בחלב
- ח. הלכות תרומות ומעשרות
- ט. הלכות הפרשת חלה
- י. הלכות שמיטה
- יא. הלכות חול המועד
- יב. הלכות בית הכנסת ומורא מקדש
- יג. הלכות ארבעת המינים
- יד. הלכות כבוד אב ואם
- טו. הלכות שכירות פועלים
- טז. הלכות פסח ח"א (מצות תשבתנו)
- יז. הלכות הימים הנוראים
- יח. הלכות תפילת שחרית
- יט. ביאור תפלת שמונה עשרה

הַקְדָּמָה

כתוב בתורה (דברים טו, ז): 'פי יהיה כן אביון מאחד אחיך באחד שעריך בארצך אשר ה' אלקיך נתן לך לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ידך מאחיך האביון. פי פתח תפתח את ידך לו והעבט תעביטנו די מחסרו אשר יחסר לו. נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלקיך בכל מעשך ובכל משלח ידך. פי לא יחדל אביון מקרב הארץ על פן אנכי מצונך לאמר פתח תפתח את ידך לאחיך לעניך ולאביוןך בארצך'. עוד כתוב בספר ניקרא (כה, לה): 'וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו גר ותושב נחי עמך'.

מבואר בפסוקים אלו שפאשר אחד מאחינו מעם ישראל, נהיה עני ואביון, או אפילו גר ותושב, דהינו גוי שקיבל על עצמו לשמור את שבע מצוות בני נח בלבד, נהיה עני ואביון, מצוה לפתוח את היד ולתת לו צדקה ולסיע לו ככל היכלת.

והוסיפה התורה להבטיח שהנותן צדקה יתברך בכל מעשה ידיו, שנאמר פי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלקיך בכל מעשך ובכל משלח ידך. הטעם לזה, שהקב"ה אוהב את העניים, ואם פן מי שנותן צדקה מפרנס את אהובו של המלך, ולכן המלך בעצמו יתן לו שכר. עוד מספר בגמרא (בבא בתרא י.) על שטורנוסרופוס הרשע שהיה שונא עניים, פעם אחת הוא שאל את רבי עקיבא אם אלוקיכם אוהב עניים מפני מה אינו מפרנסם? אמר לו רבי עקיבא, כדי שניצול אנו בהן מדינה של גיהנם. כלומר שכל מה שיש עניים בעולם הוא כדי שהעשירים יוכלו להנצל מהגיהנם בגלל מצנת הצדקה, ולכן גם הבטיחה התורה שלא יחדל אביון מקרב הארץ, כדי שיהיה לכלל ישראל את האפשרות להנצל מהגיהנם.

מעלות רבות נאמרו במצנת הצדקה שהיא מצילה ממות ודוחה גזרות קשות, ומביאה את האדם לחיי העולם הבא, ואין ישראל נגאלים אלא בצדקה

שְׁנָאֵמַר (ישעיה א, כז): צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפְדָּה וְשִׁבְיָהּ בַּצְּדָקָה. וּלְעוֹלָם אֵין אָדָם מַעֲנֵי מִן הַצְּדָקָה שְׁנָאֵמַר (ישעיה לב, יז): וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה שְׁלוֹם, וְכָל הַמְּרַחֵם עַל הָעֲנִיִּים הַקֶּבֶ"ה מְרַחֵם עָלָיו, וְעוֹד. וְאָכֵן אֶפְשָׁר לְשִׁמוּעַ מִהֲרִבָּה אֲנָשִׁים שֶׁהִתְחַזְּקוּ בְּקִיּוֹם מִצְוֹת הַצְּדָקָה וּבִפְרָט בְּמִצְוֹת מַעֲשֵׂר כֶּסֶפִּים, שֶׁהֵם נוֹשְׁעוּ מִצְּרוֹת וּמַחְלוֹת בְּדַרְכֵיכֶם לֹא צְפוּיּוֹת וְאֵף הִתְעַשְׂרוּ עוֹשֵׁר רַב.

מִתָּר לְתַת צְדָקָה וּלְבַקֵּשׁ מִהַקֶּבֶ"ה תְּמוּרָה, לְכֵן מִתָּר לְתַת צְדָקָה וּלְבַקֵּשׁ שְׁבוּכּוֹת הַצְּדָקָה תְּהִיָּה לוֹ הַצְּלָחָה אוֹ רְפוּאָה וְכדוּמָה, כִּינֵן שְׁדַרְכוּ שֶׁל יְהוּדֵי מֵאֲמִין שְׁנוֹתֵן צְדָקָה לְשֵׁם מִצְוָה, וְלֹא בְּשִׁבִיל הַתְּמוּרָה, וְגַם אִם לְבִסוּף בְּקִשְׁתּוֹ לֹא הִתְקַיְּמָה הוּא לֹא מִצְטָעֵר עַל מִצְוֹת הַצְּדָקָה שֶׁקִּיָּם, לְעַמַּת הַגּוֹי שָׂאֵם הוּא נוֹתֵן צְדָקָה וּמְבַקֵּשׁ רְפוּאָה וְהַצְּלָחָה בְּעַסְקִיו, כִּינֵתוֹ הִיא רַק לְתְּמוּרָה שֶׁהוּא מְבַקֵּשׁ, וְאִם בְּקִשְׁתּוֹ לֹא הִתְקַיְּמָה, הוּא גַם מִצְטָעֵר עַל הַצְּדָקָה שֶׁנִּתֵּן.

אֲמָנָם כְּתָבוּ הַפּוֹסְקִים שָׂאֵם לֹא רוֹאִים אֶת הָעוֹשֵׁר הַמְּבַטֵּחַ לְנוֹתֵן הַצְּדָקָה, יֵשׁ לָזֶה כְּמָה סִיבוֹת, וּמֵהֵם, שֶׁמְמוֹנֵו לֹא נָקִי מֵאִסוּר גְּזוּל, אוֹ שֶׁלֹּא נִתֵּן צְדָקָה לְפִי הֶרְאוּי לוֹ, אוֹ מִשׁוּם גְּאֻנָּתוֹ, אוֹ מִשׁוּם חֲטָאִים אַחֲרֵים שֵׁיֵשׁ לוֹ.

כְּתָבוּ הַפּוֹסְקִים שֶׁתְּמִיד צְרִיךְ לְהִתְחַזֵּק בְּמִצְוֹת הַצְּדָקָה, וּבִפְרָט בְּזִמְנֵים מִנְחָדִים. לְכֵן כְּתוּב בְּשׁו"ע שֶׁטוֹב לְתֵן פְּרוּטָה לְעֲנֵי קוּדָם כֹּל תְּפִלָּה שְׁנָאֵמַר (תהלים יז, טו): 'אֲנִי בַּצְּדָק אֶחְזֶה פְּנִיךָ. וְכֵן לְשִׁמַּח אֶת לֵב הָעֲנִיִּים בַּחֲגִים וּמוֹעֲדִים. וְכֵן נוֹהֲגִים לְהִרְבּוֹת בַּצְּדָקָה בְּמִיחָד בַּחוּדָשׁ אֶלּוּל, בְּעֶרְבַר רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְעֶשְׂרֵת יְמֵי תְּשׁוּבָה, וְיוֹם הַכַּפּוּרִים, כְּדֵי לְהִרְבּוֹת זְכוּיוֹת. גַּם נוֹתְנִים צְדָקָה בְּאִרְוֵעִים מְשֻׁמָּחִים, כְּדֵי לְשִׁתֵּף אֶת הָעֲנִיִּים בְּשִׁמְחָתוֹ. וְכֵן נִהְגוּ לְתַת כְּעֵת צְרָה וְחִלִּי אוֹ לְפָנֵי שִׁיּוּצָאִים לְדַרְךְ כְּזוֹכּוֹת לְשִׁמְרָה. וְכֵן מִי שֶׁנִּעְשָׂה לוֹ גֵּס, כְּהוּדָאָה לְקֶבֶ"ה. וּמִי שֶׁנִּכְשַׁל בְּעוֹזֵן יִתֵּן צְדָקָה לְכַפְּרָה. וְהַצְּדָקָה מוֹעִילָה לֹא רַק לְחַיִּים, אֲלָא גַם כְּשֶׁנּוֹתְנִים בְּעַד הַנִּפְטָרִים. וְיֵשׁ תוֹעֵלַת לְתַת צְדָקָה כְּסִגּוּלָה לְמִצְוֹת אַבְדָּה, וְהַצְּלָחָה, וְהַפְקֵד בְּזִרְעֵי שֶׁל קִימָא, וְאֵף כְּסִגּוּלָה לְהִבְנַת הַתּוֹרָה.

בְּקִנְיָתָם זֶה נִלְמַד בְּעִזְ"ה אֶת עֲקָרֵי הַלְכוֹת צְדָקָה וּמַעֲשֵׂר כְּסָפִים, וְהַהֲלָכוֹת הַמִּיְחָדוֹת לְכָל אֶחָד מֵהֶם. וְכִמוֹ כָּל נוֹשֵׂא בְהַלְכָה שְׂיִישׁ בּוֹ פְרָטִים רַבִּים, טוֹב לְחַזֹּר עַל הַקִּנְיָתָם כַּמָּה פְּעָמִים עַד שֶׁהַדְּבָרִים יוֹבְנוּ הֵיטֵב וַיִּתְּשְׁבוּ עַל הַלֵּב.

פְּתוּחַ תְּפִתַּח וְלֹא תִקְפֹּץ

כְּתוּב בְּרַמְבַּ"ם (ה'ל' מתנ"ע פ"ז ה"ה): כָּא הֶעֱנִי וְשָׂאֵל דֵּי מַחְסְרוֹ וְאִין יָד הַנוֹתֵן מִשְׁגָּת נוֹתֵן לוֹ כְּפִי הַשְּׂגָת יָדוֹ, וְכַמָּה, עַד חֲמִישִׁית נִכְסָיו מִצְּוָה מִן הַמְּבַחֵר, וְאֶחָד מִמַּעֲשֵׂרָה בְּנִכְסָיו בִּינּוּנִי, פְּחוֹת מִכָּאן עֵין רְעָה, וְלַעוֹלָם לֹא יִמְנַע עֲצָמוֹ מִשְׁלִישִׁית הַשְּׂקָל בְּשָׂנָה, וְכָל הַנוֹתֵן פְּחוֹת מִזֶּה לֹא קָיָם מִצְּוָה, וְאֶפִּילוֹ עֲנִי הַמִּתְפַּרְגֵּס מִן הַצְּדָקָה חָיֵב לִתֵּן צְדָקָה לְאַחַר, עַכ"ל. וְנִפְרָט בְּעִזְ"ה דְּבָרִים אֵלוֹ, כַּמָּה צְדָקָה כָּל אָדָם צָרִיךְ לִתֵּן לְכָל עֲנִי שֶׁמִּבְקֵשׁ, וְכַמָּה צָרִיךְ לִתֵּן לְכָל הַנִּצְרָכִים.

מִהַפְּסוּקִים שֶׁפִּתְחָנוּ בָּהֶם לומדים שֶׁכַּאֲשֶׁר הֶעֱנִי בָּא וּמִבְקֵשׁ צְדָקָה, עוֹמְדוֹת לִפְנֵי הַנוֹתֵן שְׁתֵּי מִצְּוֹת, מִצְּוֹת עֲשֵׂה, וּמִצְּוֹת לֹא תַעֲשֶׂה. מִצְּוֹת הָעֲשֵׂה הִיא לִתֵּן צְדָקָה שְׂנֵאָמַר: פְּתַח תְּפִתַּח אֶת יָדְךָ לוֹ. וּמִצְּוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְהִיא, שֶׁאִסוּר לְהִתְעַלֵּם מִהֶעֱנִי הַמְּבַקֵּשׁ צְדָקָה, שְׂנֵאָמַר: לֹא תֵאֱמַץ אֶת לְבָבְךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת יָדְךָ מֵאַחֲרֵי הָאֲבִיוֹן. אִסוּר לֹא תִקְפֹּץ נֵאָמַר רַק כַּאֲשֶׁר הֶעֱנִי נִיגַשׁ לְעִשִׂיר וּמִבְקֵשׁ צְדָקָה, אֲבָל אִם הֶעֱנִי לֹא נִיגַשׁ לְבַקֵּשׁ, אִף שֶׁהֶעֱשִׂיר יוֹדֵעַ שְׂיִישׁ כָּאן עֲנִי הַנִּצְרָךְ, אִין עָלָיו חוֹבָה לְגִשֵׁת לְעִנִי וְלִתֵּן לוֹ צְדָקָה, אֲמַנֵּם אִם הֶעֱשִׂיר נִיגַשׁ מִעֲצָמוֹ לְעִנִי וְנוֹתֵן לוֹ צְדָקָה, הוּא מְקַיֵּם אֶת מִצְּוֹת הָעֲשֵׂה שֶׁל פְּתַח תְּפִתַּח אֶת יָדְךָ לוֹ.

וְכֵן, כָּל הָאִסוּר לְהִתְעַלֵּם מִהֶעֱנִי מְדַבֵּר רַק אִם הֶעֱנִי בְּעֲצָמוֹ מִבְקֵשׁ צְדָקָה מִהֶעֱשִׂיר, אֲבָל אִם גִּבְּאֵי הַצְּדָקָה אוֹסְפִים צְדָקָה אִין עַל הַנִּמְנַע מִלִּתֵּן לָהֶם אֶת הָאִסוּר שֶׁל לֹא תִקְפֹּץ. וְלָכֵן הַמְּקַבֵּל מִכְּתֵב לְבַקֵּשׁת צְדָקָה לְבִיתוֹ, אִינוֹ עוֹבֵר עַל הַלְּאוֹ שֶׁל לֹא תִקְפֹּץ אִם הוּא מִתְעַלֵּם וְלֹא נוֹתֵן. כַּאֲמוֹר, הַנוֹתֵן צְדָקָה בְּכָל אֶפֶן מְקַיֵּם בְּזֶה אֶת מִצְּוֹת הָעֲשֵׂה שֶׁל פְּתַח תְּפִתַּח אֶת יָדְךָ לוֹ.

כִּמוֹ כֵּן, בִּינּוֹן שְׂכַל הָאִסוּר לְקַפֵּץ אֶת הַיָּד מִדְּבַר רַק כַּאֲשֶׁר הֶעֱנִי מִבְּקֵשׁ אֶת הַצְּדָקָה, מִי שֶׁשׁוֹמֵעַ נְקִישׁוֹת עַל דָּלַת בֵּיתוֹ לֹא חֲזֵיב לִפְתּוֹחַ אֶת הַדָּלַת כָּל עוֹד לֹא יָדוּעַ לוֹ שֶׁהֶעֱנִי בִּפְתַח. אָבָל אִם הוּא כִּבְר פֶּתַח אֶת הַדָּלַת וְהֶעֱנִי עוֹמֵד בִּפְתַח וּמִבְּקֵשׁ מִמֶּנּוּ צְדָקָה, יֵשׁ חוֹבָה לְתַת לוֹ. וְכֵן אִם יָדוּעַ לְבַעַל הַבַּיִת שֶׁהֶעֱנִי הוּא זֶה שֶׁנּוֹקֵשׁ בַּדָּלַת, נִרְאֶה שֶׁיֵּשׁ עֲלָיו חוֹבָה לִפְתּוֹחַ אֶת הַדָּלַת וְלְתַת לְעֵנִי. וְעַם כָּל זֶה, מִתָּר לְאָדָם לְקַבּוֹעַ זְמַנֵּי קִבְלַת קָהֵל לְעֵנִי וְלִנְזַקְקִים, כִּמוֹ שֶׁנִּהְיָה בְּבֵיתָם שֶׁל עֲשִׂירִים גְּדוּלִים.

מִצּוֹי שֶׁעֲנִיִּים מִסְתּוֹכְבִּים לְאִסּוֹף צְדָקָה, לְמַשָּׁל, בְּבַתֵּי כְּנִסְיֹת וּבְתֵי מִדְרָשׁוֹת, וְלֹא תִמִּיד יֵשׁ לְלוֹמְדִים מַעוֹת לְתַת לָהֶם. מַעֲיָקָר הַדִּין אִם יֵשׁ לְנוֹתֵן כֶּסֶף בְּבֵיתוֹ, הוּא צָרִיךְ לְלַכֵּת לְבֵיתוֹ כְּדֵי לְקַיֵּם מִצְוֹת לֹא תִקְפֹּץ. אָלֵא כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהִטְרִיחַ אֶת הַנּוֹתֵן לְלַכֵּת לְבֵיתוֹ הוּא יָכוֹל לְלוֹוֹת כָּאֵן כֶּסֶף מֵאָדָם אַחֵר, וְאִם הֶעֱנִי מִמֶּהָר וְלֹא יִמְתִּין זְמַן כְּזֶה שֶׁהַנּוֹתֵן יֵלֵךְ לְבֵיתוֹ, אֲזִי הַנּוֹתֵן גַּם לֹא צָרִיךְ לְלוֹוֹת מֵאַחֲרֵיכֶם. וְאִם אֵינִי לְנוֹתֵן כֶּסֶף בְּבֵיתוֹ, הוּא לֹא חֲזֵיב לְקַחַת הַלְוָאָה בְּשִׁבִיל הֶעֱנִי, וְכֵן הוּא לֹא חֲזֵיב לְתַת צֶ'ק עַל חֲשָׁבוֹן הַעֲתִיד. וּבִפְרָט אִם חֲשָׁבוֹן הַבֶּנֶק שֶׁל הַנּוֹתֵן עָלוּל לְהִיֹּת בְּיַתְרַת חוֹבָה. וְיֵשׁ לְהַעִיר שֶׁאֵינִי זֶה מִן הַרְאוֹי לְאִסּוֹף צְדָקָה בְּאִמְצַע הַתְּפִלָּה בְּאִפְנֵי שֶׁהַדְּבָר גוֹרֵם הַפְרָעָה לְמַתְפַּלְלִים. וּבְנוֹסָף יֵשׁ לְדַעַת שֶׁהַמְתַּפְּלֵל פְּטוּר מַעֲיָקָר הַדִּין מִלְתַּת צְדָקָה כִּמוֹ כָּל דִּין עוֹסֵק בְּמִצְוָה פְּטוּר מִן הַמִּצְוָה.

כָּל הָאִסּוּר לְקַפֵּץ אֶת הַיָּד מִלְתַּת לְעֵנִי נֶאֱמַר רַק כַּאֲשֶׁר הֶעֱנִי אוֹסֵף אֶת הַצְּדָקָה לְעִצְמוֹ, אָבָל אִם הוּא אוֹסֵף צְדָקָה לְעֵנִיִּים אַחֲרֵיכֶם, אוֹ שֶׁהוּא לֹא אוֹסֵף לְצוּרֵךְ עֲנִיִּים אָלֵא לְצוּרֵךְ מִצְוֹת אַחֲרוֹת כִּמוֹ לְכַנּוֹת בֵּית כְּנִסְתַּ מְקוּהָ וְכדוּמָה, הַנִּמְנָע מִלְתַּת אֵינוֹ עוֹבֵר עַל אִסּוּר לֹא תִקְפֹּץ, וְאִפִּילוֹ שֶׁמִּקְבֵּל שֶׁהָאוֹסֵף צְדָקָה מִקְבֵּל שָׂכָר עֲבוּר הַטְרַחָה שְׁלוֹ, וְנִמְצָא שֶׁהֶעֱנִי מִתְפַּרְנֵס מֵאִיסוּף הַתְּרוּמוֹת, אֵינִי בְּזֶה אֶת הָאִסּוּר שֶׁל לֹא תִקְפֹּץ.

וְצָרִיךְ לְדַעַת שֶׁעֲנִי שֶׁמִּבְּקֵשׁ צְדָקָה לְעִצְמוֹ צָרִיךְ לְתַת לוֹ מִשְׁהוֹ וְאִפִּילוֹ מִתְּנָה מוֹעֲטָת, כְּפִתּוּב (תהלים עד, כא): 'אֵל יֵשׁב דָּךְ נִכְלָם', מְלַבֵּד מֵה שְׁלֵמְדָנוּ

שְׁמַקְיָמִים אֶת הַפְּסוּק 'וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת יָדְךָ מֵאֲחֵיךָ הָאֲבִיּוֹן', וְאֵת הַפְּסוּק 'כִּי פִתַּח תִּפְתַּח אֶת יָדְךָ לוֹ'.

מִצְוֹת דֵי מַחְסָרוֹ

הַפְּסוּק פִּתַּח תִּפְתַּח מִמְשִׁיךְ וְאוֹמֵר – 'וְהֵעֵבֵט תַּעֲבִיטְנוּ דֵי מַחְסָרוֹ אֲשֶׁר יִחְסַר לוֹ'. בְּאוֹר הַדְּבָרִים הוּא כְּמוֹ שְׁמִבּוֹאֵר בְּדִבְרֵי הַרְמָב"ם (מתנ"ע ג, ז) שְׂאֵם בָּא עֲנִי וּבִקֵּשׁ אֶת כָּל מַחְסָרוֹ, אִם יָד הַנּוֹתֵן מִשְׁגָּת, יֵשׁ לָתֵת לוֹ אֶת כָּל צְרֻכֵי הָעֲנִי, וּבְזוֹה מְקַיְמִים אֶת הַפְּסוּק - דֵי מַחְסָרוֹ אֲשֶׁר יִחְסַר לוֹ. לְמִשָּׁל אִם הָעֲנִי זְקוּק רַק ל- 100 נֶחֱ, מִי שֶׁנּוֹתֵן לוֹ סְכּוּם זֶה מְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוָה שֶׁל "דֵי מַחְסָרוֹ". וְאִם אֵין בְּיַד הַנּוֹתֵן לָתֵת אֶת כָּל מַחְסָרוֹ שֶׁל הָעֲנִי הֲרֵי הוּא מְקַיֵּם מִצְוֹת צְדָקָה בְּכָל סְכּוּם שִׂיתָן.

אֲמָנָם בְּדַרְכַּךְ כָּלֵל צְרֻכֵי הָעֲנִיִּים גְּדוֹלִים, וְלִכֵּן הַחֻבָּה לָתֵת לְעֲנִיִּים דֵי מַחְסָרוֹם מְטַלָּת עַל כָּלֵל הַצְּבוּר, אוֹ עַל גִּבְאֵי הַצְּדָקָה, אִם יֵשׁ לָהֶם יְכִלָּת לָתֵת לְעֲנִיִּים אֶת כָּל מַחְסָרוֹם, אֲבָל אָדָם יַחֲדֵי לֹא מְצַוָּה לָתֵת לְעֲנִי אֶת כָּל מַחְסָרוֹ, אֲלֵא אִם כֵּן הוּא אָדָם עֲשִׂיר שִׂישׁ לוֹ אֶפְשָׁרוֹת זוֹ. וְלִפִּי זֶה מוּכָן שֶׁפֶּאֶשֶׁר עֲנִיִּים מְסִתּוֹבְבִים בֵּין הַצְּבוּר וְאוֹסְפִים צְדָקָה, אֵין חֻבָּה עַל כָּל אֶחָד לָתֵת לָהֶם סְכּוּם גְּדוֹל, וּבִנְתִינֵת שְׂוָה פְּרוּטָה כְּבָר מְקַיְמִים אֶת מִצְוֹת הַצְּדָקָה.

וְאֲדַרְבֵּה, כִּתְבֵי הַחֶפֶץ חַיִּים, שְׁלִפֵי מַה שֶׁכְּתוּב בַּמִּשְׁנָה בְּמִסְכַּת אַבּוֹת (ג, יח) :
הַכֹּל לְפִי רוּב הַמַּעֲשֵׂה, שֶׁהַרְמָב"ם פִּירֵשׁ שֶׁבְּכָל פְּעֻלָּה שֶׁל מִצְוָה שֶׁהָאָדָם עוֹשֶׂה הוּא קוֹנֶה קִנְיָן טוֹב נוֹסֵף בְּנַפְשׁוֹ, יֵשׁ עֲדִיפוֹת לָתֵת לְעֲנִיִּים רַבִּים כְּכֹל הַיּוֹתֵר וְאֶפִּילוֹ מַעֲט לְכָל אֶחָד. מַעֲלָה זוֹ הִיא יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר לָתֵת לְעֲנִי אֶחָד סְכּוּם גְּדוֹל, כִּינּוֹן שֶׁפֶּאֶשֶׁר הוּא מְרַגֵּיל אֶת עַצְמוֹ לָתֵת פְּעֻמִּים רַבּוֹת נַפְשׁוֹ מִתְעַלָּה עַל יְדֵי רִיבּוּי מִצְוָה זוֹ. וְרַק בְּמִקּוּם שִׂישׁ אֶת הַמַּעֲלָה שֶׁל דֵי מַחְסָרוֹ, עֲדִיף לָתֵת לְעֲנִי אֶחָד דֵי מַחְסָרוֹ מֵאֲשֶׁר לָתֵת לְעֲנִיִּים רַבִּים סְכּוּמִים קִטְנִים.

אֲמָנָם יֵשׁ מַעֲלָה לָתֵת סְכּוּם קְבוּעַ בְּהוֹרָאת קְבֻעַ, אֵף עַל פִּי שֶׁהִיא אֶפְשָׁר לְחַלֵּק אֶת הַסְּכּוּם הַזֶּה לְהַרְבֵּה נְתִינּוֹת, כִּינּוֹן שֶׁמוֹסָד אֶחָד מְקַבֵּל סְכּוּם הַגּוֹן וְקְבוּעַ זֶה מְסַיֵּעַ רַבּוֹת בְּתַפְקוּד הַמוֹסָד, יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר אֵילוֹ הִיוּ צְרִיכִים לְאַסּוֹף

מעט מעט. ועם כל זה לא ימנע אדם את עצמו לתת לעניים ומוסדות רבים ככל האפשר כמו שכתב החפץ חיים.

הגדרת די מחסרו: די מחסרו הוא כל צרכי העני כמו אכילה ושתייה ומלבוש וכלים כפי מה שנהוג אצל רוב הצבור. וכן לתת לעני צרכי מצוה כמו גר חנפה וארבע כוסות לפסח, ויש אומרים שעני שחסר לו גם את שאר צרכי המצות הוא בכלל די מחסרו, כמו תפילין ציצית וכדומה, או אתרוג ושאר מצות מהדרים למי שהיה רגיל להדר במצות אלו וכעת אין לו.

כתוב בגמרא שבכלל די מחסרו הוא לתת לעשיר שיכיר מנכסיו את מה שהוא היה צריך לפי רמת החיים שהוא היה רגיל לה כשהוא היה עשיר, כמו סוס לרפב עליו ועבד לרוץ לפניו. אלא שכל זה דוקא כשהעשיר נהיה עני, אבל אם הוא רק ירד מנכסיו וכעת אין לו את הדברים הרגילים שכל אדם צריך, אבל אם עדין יש לו את הצרכים הרגילים שיש לכל אדם, לא צריך לדאג לו לענייני כבוד אלו. ולכן עשיר שהיה חי חיי פאר, וירד מנכסיו וכעת יש לו את מה שיש לרוב בני אדם אין מצות די מחסרו להשלים לו עניינים אלו.

כל מה שדברנו עד עכשו הוא כשיש מי שמבקש צדקה, בין העני לעצמו או על ידי גבאי הצדקה. אבל אדם הגר במקום שאין מי שמבקש צדקה בכלל, וכן אדם עני שבעצמו מתפרנס מהצדקה, ואין לו מה לתת לאחרים, אין זה פוטר אותו ממצות הצדקה. והוא צריך לתת לפחות שלישית השקל בשנה לפי המטבעות של חז"ל. כמו שכתוב (נחמיה י, לג): והעמדנו עלינו מצות לתת עלינו שלשית השקל בשנה לעבודת בית אלקינו. ואף שגם בימנו אין זה סכום גדול, מפל מקום צריך לתת סכום זה. ולכן אם יש מי שגר במקום שאינו פוגש נצרכים כלל, יפריש סכום זה וישמור אותו באמתחתו עד שיפגוש עניים, ויתן להם, ובזה הוא יקיים את מצות הצדקה.

עד כאן למדנו את המצוה לתת לכל עני, די מחסרו, או מתנה מועטת, ובהמשך נלמד בעז"ה בהלכות מעשר כספים, את המשך דברי הרמב"ם

להפריש חומש או מעשר מנכסיו לכלל העניים, מי חייב במעשר, למי לתת ובאיזה אופן.

עני הראוי לקבל צדקה

כתוב בַּרְמְבָּ"ם פל מי שאינו צריך ליטול ומרמה את העם ונוטל אינו מת מן הזקנה עד שיצטרך לבריות, והרי הוא בכלל ארור הגבר אשר יבטח באדם, וכל מי שצריך ליטול ואינו יכול לחיות אלא אם פן נוטל כגון זקן או חולה או בעל יסורין ומגיס דעתו ואינו נוטל הרי זה שופך דמים ומתחייב בנפשו ואין לו בצערו אלא חטאות ואשמות, וכל מי שצריך לטול וצער ודחק את השעה ונחיה חיי צער כדי שלא יטריח על הצבור אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו, ועליו ועל כל פיוצא בזה נאמר (ירמיה יז, ז): ברוך הגבר אשר יבטח בה'.

חז"ל קבעו שעני נקרא מי שאין מאתים זוז לפרנסת שנה, או שאין לו חמשים זוז להתעסק בהם כדי שיוכל להרויח בהם נקרא עני ומתן לו לקבל לקט שכחה ופאה ושאר מתנות עניים. כל זה לפי המצב בתקופת המשנה והגמרא. פוסקי זמננו כתבו שהיום נתן לומר שעני נקרא מי כתבו שהיום מי שאין לו משכרת מסדקת מידי חודש בחודשו, והוא לא גומר את החודש, או שיש לו חובות שלוחצים עליו לשלם מדיית. אבל אם הוא מסתדר עם ההכנסה החודשית שלו, ויש לו את הצרכים הרגילים שיש לרוב הצבור, לא נקרא עני. ואפילו אם יש לו חובות בפריסת תשלומים לזמן ארוך כמו משפנתא, באופן שכל חודש הוא עומד בתשלום החודשי לא נקרא עני, כיון שהוא מסתדר בפרנסתו מידי חודש בחודשו.

יש אומרים שכל מה שאמרנו שמי שיש לו משכרת קבועה לא נקרא עני, זה דוקא אם המשכורת אכן קבועה, אבל אם גם המשכרת הקבועה לא ממש קבועה, ותמיד יש לו חשש שמא יפסיקו לו את המשכרת, הוא נקרא עני. לפי זה אברך כולל שאין לו בצד כסף להתפרנס בו, יכול לקבל כספי צדקה, אפילו שהוא מקבל מלגה קבועה מהכולל, כיון שאין לו הכנסה קבועה לשנה, שהרי

הַנְהִלַת הַכּוֹלֵל יְכוּלָה לְהַפְסִיק לוֹ אֶת הַמְלִיכָה, שְׁלֵא כְּמוֹ עֲבוֹדוֹת רִגְלוֹת שֶׁגַּם אִם מִפְּסִיקִים אֶת הָעֲבוֹדָה, יֵשׁ לְעוֹבְדֵי זְכוּיּוֹת נוֹסְפוֹת כְּמוֹ דְּמֵי אֲבִטְלָה אוֹ פִּיצוּיִם.

מִי שֶׁנִּקְרָא עֲנִי, וַיֵּשׁ לוֹ כְּלֵי בַּיִת שֶׁהוּא מְשַׁתְּמֵשׁ בָּהֶם, וְכָל אֶחָד צָרִיךְ כְּלֵים אֵלוֹ, לֹא צָרִיךְ לְמַכּוֹר אֶת הַנְּכָסִים הָאֵלוֹ לִפְנֵי שִׁיקְבַּל צְדָקָה. וְלִכֵּן אָדָם נִצְרָךְ שִׁישׁ לוֹ דִּירָה שֶׁהוּא גָר בָּהּ לֹא צָרִיךְ לְמַכּוֹר אֶת הַדִּירָה כְּדֵי לְהִמָּנַע מִלְּקַבֵּל כְּסָפֵי צְדָקָה, וְאִפְּלוּ לֹא כְּדֵי לְעִבּוֹר לְגוֹר בְּדִירָה קִטְנָה יוֹתֵר. וְכֵן לֹא צָרִיךְ לְמַכּוֹר שְׂאֵר נְכָסִים שֶׁהוּא מֵתְעַסֵּק בָּהֶם לְהַרְוִיחַ לְפָרְנָסְתּוֹ, וְזֶה כּוֹלֵל כְּסָפִים שִׁישׁ לוֹ בְּתַכְנִיּוֹת חֶסֶךוֹן שֶׁנוֹעְדוּ לְחַתֵּן אֶת יְלָדָיו. וְכֵן אִם יֵשׁ לוֹ דִּירָה מְשֻׁפָּרֶת וְהוּא מְשַׁתְּמֵשׁ בְּרוּחַ דְּמֵי הַשְּׂכִירוֹת לְחַתֵּן אֶת יְלָדָיו הוּא לֹא צָרִיךְ לְמַכּוֹר אוֹתָהּ, אֲבָל אִם הַשְּׂכִירוֹת מְשַׁמְשֵׁת לְרוּחִים בְּעֵלְמָא צָרִיךְ לְמַכּוֹר אֶת הַדִּירָה.

אָדָם שֶׁבְּדָרָךְ כָּלֵל מִסְתַּדֵּר בְּפָרְנָסְתּוֹ, וְהוּא לֹא נִקְרָא עֲנִי, אֲבָל לְפַעְמִים יֵשׁ לוֹ הוֹצָאוֹת גְּדוֹלוֹת, כְּמוֹ נִשׂוּאֵי יְלָדִים אוֹ הוֹצָאוֹת רְפוּאִיּוֹת וְכַדוּמָה, וְכֵן בְּתַקּוּפַת הַחֲגִים שֶׁהוֹצָאוֹת מְרֻבּוֹת, אִם הוּא לֹא עוֹמֵד בְּהוֹצָאוֹת אֵלוֹ, מֵתָר לוֹ לְקַבֵּל כְּסָפֵי צְדָקָה כִּיּוֹן שֶׁפָּעַת לְעִנְיָן הוֹצָאוֹת אֵלוֹ הוּא נִקְרָא עֲנִי.

בְּחֹר יְשִׁיבָה שֶׁהוֹרְיוּ עֲנִיִּים, אוֹ שֶׁהוֹרְיוּ עֲשִׂירִים אֲבָל הֵם לֹא תוֹמְכִים בּוֹ, אִךְ עַל פִּי שֶׁהוּא אוֹכֵל בִּישִׁיבָה, אִם אֵין לוֹ אֶת הַהוֹצָאוֹת הַרְגִילוֹת שֶׁכָּל בְּחֹר צָרִיךְ, נִקְרָא עֲנִי, וְיָכוֹל לְקַבֵּל כְּסָפֵי צְדָקָה. וְאִם יֵשׁ לוֹ הוֹרִים עֲשִׂירִים שֶׁתוֹמְכִים בּוֹ, וְכֵן כָּל בְּנֵי עֲשִׂירִים הַסְּמוּכִים עַל שְׁלַחַן אֲבִיהֶם אֵין לְתַת לָהֶם כְּסָפֵי צְדָקָה.

מִצּוֹת צְדָקָה הִיא לְהַחֲיוֹת אֶת הָעֲנִי אִם הוּא בְּכָלֵל 'עֲמָךְ', דִּהְיִנּוּ שֶׁהוּא שׁוֹמֵר מִצּוֹת וְנִאֲפִילוּ אִם הוּא לֹא מִתְנַהֵג בְּמַדּוֹת יִשְׁרוּת. וְכֵן צָרִיךְ לְתַת צְדָקָה לְמִי שֶׁעֹבֵר עֲבִירָה לְתַאֲבוֹן בְּאִקְרָא, וּמֵתָר לְתַת גַּם לְעוֹבְרֵי עֲבֵרוֹת לְתַאֲבוֹן בְּקִבְעוֹת. אֲבָל אֵין לְתַת צְדָקָה לְמִי שֶׁעוֹבֵר עֲבֵרוֹת לְהַכְעִים, וְכָל שֶׁכֵּן שְׂאִין לְתַת לְמִי שֶׁעוֹלֵל לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בְּכֶסֶף לְדַבְּרִים אֲסוּרִים, וְזֶה בְּכָלֵל הַנוֹתֵן לְעֲנִיִּים שְׂאִינָם מִהֲגָנִים שְׂאִין בָּהֶם מִצּוֹת צְדָקָה, וְעֲלִיו אָמַר שְׁלֵמָ'ה הַמֶּלֶךְ (קְהֵלֵת ד, ו): עֲמַל

ורעות רוח. מטעם זה יש לאדם להתפלל שיבוא אליו עניים הגונים, כדי שיקים את מצות הצדקה כראוי.

מתר לבדוק אחרי מי שמבקש צדקה אם הוא רמאי או לא. לכן מתר לבקש ממנו המלצה וכדומה, אבל אם הוא רעב והוא מבקש לאכול צריך לתת לו מיד, שמא עד שיבדקו אותו הוא יגיע לידי סכנה כמו המעשה המפרסם עם נחום איש גמזו.

הלכות נדרי צדקה

כתוב בשו"ע (יו"ד רנו, ג): הצדקה הרי היא בכלל הנדרים. דהינו שאדם האומר שיתן כסף לצדקה הרי זה כאלו שהוא נדר נדר לתת צדקה. ולכן יש בהלכות צדקה כמה מהלכות נדרים. ויש להזהר שלא לדור על הצדקה, ושלא לאחר את תשלום הצדקה. וכן, צריך מאוד להזהר פאשר אדם אומר שיתן מתנה למי שנוצרך, להוסיף בלי נדר, כיון שאם הוא לא יאמר בלי נדר, הרי שיש עליו חובה לקיים את מוצא פיו מדין נדר, וגם אם הוא לא התפונן לתת את המתנה בצדקה, אלא כמתנה לשמחות וכדומה, יש בזה חשש נדר. ולכן אם המקבל הוא אדם נוצרך צריך לקיים את דבריו ככל הלכות נדרים וגם משום מה שנואמר (תהלים טו, ב): 'ודבר אמת בלבבו'. ורק בעת צרה מתר לדור כמו שיעקב אבינו נדר בשעת צרה שאם הקב"ה ישמור אותו בכל דרכיו, הוא יתן מעשר מכל מה שיש לו.

גם המפריש כסף לצדקה טוב שיתנה באופן כללי שלא יחולו על המעות שהוא רוצה לתת דין של כספי צדקה, עד שהם יגיעו לידי העני, וכך פוטרם כמה חששות של נדרי צדקה. וכן פאשר עני עובר ואוסף צדקה בבית המדרש או ברחוב, ולפעמים רוצים לתת לו אבל העני כבר הלך לפני שהספיקו לתת, יש פאן חשש של נדרי מצנה, מטעם זה כשוראים עני ורוצים לתת לו, טוב להתנות שזה בלי נדר עד שהכסף יגיע לידי העני.

הַנּוֹדֵר לְתֵת צְדָקָה לְעִילוֹי נִשְׁמַת נַפְטָרִים, יֹאמֵר שֶׁהוּא יִתֵּן בְּלִי נֶדֶר. וְכַתֵּב בְּסֵפֶר קִנְטָרֶס הַיְחִיאֵלִי, שְׁאֵם לֹא אוֹמְרִים בְּלִי נֶדֶר, נִשְׁמוֹת הַנַּפְטָרִים שֶׁעֲבוּרָם הוּא הַתְּחִיב לְצְדָקָה נִמְצְאִים בְּצַעַר עַד שֶׁהוּא יִקְיָם אֶת נֶדְרוֹ. לְכֵן יֹאמֵר שְׁנוֹתָן לְעִילוֹי נִשְׁמַת מִיַּד כְּשְׁנוֹתָן אֶת הַצְּדָקָה. וּבְזִמָּן שָׂאִי אֶפְשֵׁר לְתֵת מִיַּד כָּמוֹ, בַּשְּׁעֵת אֲמִירַת מִי שֶׁבִּנְךָ אוֹ הַשְּׂכָבָה בַּשָּׁבֶת, יוֹסִיף וַיֹּאמֵר בְּלִי נֶדֶר.

בְּכָל הַנְּדָרִים יֵשׁ דִּין שָׂאִין הַנֶּדֶר חַל אֶלָּא אִם כֵּן הַנּוֹדֵר אָמַר בְּפִיו שֶׁהוּא נּוֹדֵר אֶת הַנֶּדֶר, אֲבָל בְּמַחְשָׁבָה אֵינוֹ חַיֵּב כָּלֵל, וְאֵילוֹ בְּנִדְרֵי הַקֶּדֶשׁ לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ הַנֶּדֶר חַל אֶפִּילוֹ בְּמַחְשָׁבָה. וְנִחְלָקוּ הַפּוֹסְקִים הָאֵם נִדְרֵי צְדָקָה חָלִים כָּמוֹ נִדְרֵים רְגִילִים בְּאֲמִירָה בְּפֹה, אוֹ שֶׁהֵם כָּמוֹ נִדְרֵי הַקֶּדֶשׁ שֶׁחָלִים אֶפִּילוֹ בְּמַחְשָׁבָה. וְהֵרַמ"א כָּתַב שֶׁנִּדְרֵי צְדָקָה חָלִים אֶפִּילוֹ בְּמַחְשָׁבָה, וּבְדַעַת הַשּׁו"ע נִרְאֶה שֶׁאֵינָם חָלִים בְּמַחְשָׁבָה, וְלִמְעַשֶׂה יֵשׁ לְחוּשׁ לְדַעוֹת שֶׁנִּדְרֵי צְדָקָה חָלִים גַּם בְּמַחְשָׁבָה. אֲמָנָם כֹּל זֶה דּוֹקָא אִם חָשַׁב בְּמַחְשָׁבָה גְּמוּרָה לְתֵת צְדָקָה, אֲבָל אִם רַק חָשַׁב וְעַדִּין לֹא הִחְלִיט בְּמַחְשָׁבָתוֹ לְכָל הַדַּעוֹת אֵין כָּאֵן עַדִּין נֶדֶר.

אֲמָנָם יֵשׁ הֶבְדֵּל בֵּין נִדְרֵי צְדָקָה בְּמַחְשָׁבָה לְנִדְרֵי צְדָקָה בְּדַבּוּר, וְהוּא, שֶׁהַחוּשָׁב לְתֵת צְדָקָה וְחִזַּר בּוֹ מִיַּד תּוֹךְ זָמַן קָצֵר שֶׁל כְּדֵי דַבּוּר הַנֶּדֶר בְּטֵל, אֲבָל אִם נֶדֶר בְּפִיו לְתֵת צְדָקָה נִחְלָקוּ הַפּוֹסְקִים אִם הוּא יָכוֹל לְחַזֹּר בּוֹ וְאֶפִּילוֹ תּוֹךְ כְּדֵי דַבּוּר. וְכֵן מִי שֶׁנֶּדֶר לְתֵת צְדָקָה וְנַפְטָר, יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהַיּוֹרְשִׁים צְרִיכִים לְקַיֵּם אֶת נֶדְרוֹ שֶׁל הַמּוֹרִישׁ, אֲבָל אִם הַנּוֹדֵר לֹא אָמַר אֶלָּא רַק חָשַׁב לְתֵת צְדָקָה וְנַפְטָר, אֵין עַל הַיּוֹרְשִׁים חוֹבָה לְקַיֵּם אֶת מַחְשַׁבַת הַנּוֹדֵר.

לְדַעַת רֹב הַפּוֹסְקִים מִי שֶׁכָּתַב שִׁיתֵּן צְדָקָה הֵרִי זֶה כְּאֵלוֹ נֶדֶר בְּפִיו, לְכֵן מִי שֶׁכָּתַב צ"ק לְצְדָקָה אוֹ שֶׁחֲתָם עַל הוֹרָאת קִבְעַת לְתַקּוּפָה מְסִימַת, אֲסוּר לוֹ לְחַזֹּר בּוֹ כְּדֵין נִדְרֵי צְדָקָה. אִם מְלַכְתַּחְלָה הוּא לֹא אָמַר לְכַמָּה זָמַן הַהוֹרָאת קִבְעַת, אוֹ שֶׁהוּא לֹא הִתְנֶה מֵרֵאשׁ שֶׁהוּא יָכוֹל לְבַטֵּל אֶת הַהוֹרָאת קִבְעַת מִתִּי שִׁינְרָצָה, הוֹלְכִים אַחֵר דַּעַת בְּנֵי אָדָם, וּבְדַרְכָּךְ כָּלֵל סֵתֵם הוֹרָאת קִבְעַת הִיא לְשִׁנָּה אַחַת, לְכֵן אֲסוּר לְבַטֵּל אֶת הַהוֹרָאת קִבְעַת לְפָנֵי שְׁתַּגְמֵר שְׁנָה. וְעַל כֹּל פְּנִיָּם יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁגַּם לְאַחַר שְׁנָה טוֹב לַעֲשׂוֹת הַתְּרַת נִדְרִים לְפָנֵי שֶׁמְבַטְלִים אֶת הוֹרָאת הַקִּבְעַת.

וכן מי שַׁנְדֵּר לְתֵת צְדָקָה וַיֵּשׁ לוֹ סֶפֶק בְּמָה הוּא הַתְּכַוֵּן לְתֵת, צָרִיךְ לְתֵת סְכּוּם כְּזֶה שְׂאִין סֶפֶק שֶׁהוּא לֹא נִדְרַ יוֹתֵר מִכֵּן. וְכֵן מִי שַׁנְדֵּר לְתֵת צְדָקָה לְמוֹסֵד מְסִים שְׁבַעִיר וְהוּא אֵינוֹ זוֹכֵר לְאִיזָה מוֹסֵד הוּא נִדְרַ, טוֹב שְׂיִתֵּן לְכָל הַמוֹסְדוֹת שְׁבַסְפֶּק, אוֹ שְׂיִתֵּיר אֶת הַנְּדֵר.

כִּמוֹ בְּהִלְכוֹת נְדָרִים שַׁנְדֵּר בְּטַעוֹת אֵינוֹ נִדְרַ, כֵּן גַּם בְּנִדְרֵי צְדָקָה, לְכֵן שְׂמִי שְׂאֵמֵר שְׂיִתֵּן לְצְדָקָה סְכּוּם מְסִים שְׁחֹשֵׁב שְׂיֵשׁ לוֹ לְתֵת, וְאַחַר כֵּן הַתְּבַרֵּר שֶׁהִיָּה לוֹ טַעוֹת בַּחֲשׁבוֹן, זֶהוּ נִדְרַ בְּטַעוֹת שְׁלֹא חִיָּבִים לְקַיְמוֹ. וְכֵן מִי שְׂאֵמֵר שְׂיִתֵּן צְדָקָה לְעֵנִי מְסִים, וְלִבְסוֹף הַתְּבַרֵּר שְׁבַשְׁעָה שַׁנְדֵּר אוֹתוֹ אָדָם לֹא הִיָּה עֵנִי, אֵין זֶה אֶלֶּא נִדְרַ בְּטַעוֹת וְהוּא לֹא חִיָּב לְקַיֵּם אֶת דְּבָרָיו. כִּמוֹ כֵּן הָאוֹמֵר שְׂיִתֵּן צְדָקָה לְעֵנִי מְסִים לְכַתְחֻלָּה אֵין לוֹ לְשַׁנּוֹת וְלְתֵת לְעֵנִי אַחַר, בֵּינָן שְׂיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהַעֲנִי כָּבֵר זָכָה בְּצְדָקָה זוֹ אֶפִּילוֹ לְפָנָי שֶׁהַכֶּסֶף הַגִּיעַ לְיָדוֹ. וּמִכָּל מְקוֹם אִם הַתְּבַרֵּר שְׁבַשְׁעָה שְׂאֵמֵר שְׂיִתֵּן צְדָקָה לְעֵנִי זֶה, כָּבֵר יֵשׁ לוֹ אִיזָה קְרוֹב מְשַׁפְּחָה עֵנִי שְׁחִיָּבִים לוֹ לְפָנָי עֵנִים אַחֲרִים, מֵתֵר לְנוֹדֵר לְשַׁנּוֹת אֶת הַצְּדָקָה וְלְתֵת לְקְרוֹבוֹ הַעֲנִי.

הַנְּדֵר צְדָקָה כְּדֵי שְׁתִּהְיֶה לוֹ יְשׁוּעָה, אוֹ לְרַפּוּאָה חִיָּב אֶת מָה שֶׁהוּא נִדְרַ אֶפִּילוֹ אִם הִיְשׁוּעָה וְהַרְפּוּאָה לֹא בָּאָה, בֵּינָן שְׁכּוֹנְתוֹ הִיְתָה לְתֵת צְדָקָה לְהַרְבּוֹת זְכוּיוֹת לְחוֹלָה אוֹ לְעַצְמוֹ. אֲבָל אִם הוּא אָמֵר תְּנָאִי, שְׂאֵם תִּהְיֶה לוֹ יְשׁוּעָה אוֹ שְׂאוֹתוֹ אָדָם יִבְרִיא מִמֶּחֱלָתוֹ הוּא יִתֵּן צְדָקָה, וְהִיְשׁוּעָה לֹא בָּאָה אוֹ אוֹתוֹ אָדָם לֹא הִבְרִיא, אֵין כָּאֵן נִדְרַ, וְהָאוֹמֵר לֹא חִיָּב לְתֵת בֵּינָן שְׁכּוֹנְתוֹ הִיְתָה לְתֵת כֵּן אִם הַתְּנָאִי יִתְקַיֵּם.

בֵּינָן שֶׁהַצְּדָקָה מֵדִין נִדְרַ, הֵרִי כִּמוֹ בְּכָל הַנְּדָרִים, יְלָדִים קְטַנִּים שַׁנְדְּרוּ נִדְרַ, הַנְּדֵר לֹא חַל אֶלֶּא אִם כֵּן הֵם לְפָחוֹת בְּגִיל שְׁנָה לְפָנָי הַבֵּר מְצֻנָה, דְּהִינוּ בֵּן בְּגִיל 12, אוֹ בַת בְּגִיל 11. אִם הֵם יוֹתֵר קְטַנִּים מְגִיל זֶה אֵין עֲלֵיהֶם חוֹבָה לְקַיֵּם אֶת דְּבָרֵיהֶם מֵדִין נִדְרַ, אוֹלָם מִחֲנֻכִּים אוֹתָם בְּמַצּוֹת לְתֵת צְדָקָה וְלַעֲמֵד בְּדַבּוּרָם.

בְּכָל הַנְּדָרִים יֵשׁ אִסּוּר לְאַחַר לְקַיֵּם אֶת הַנְּדָר, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ל, ד): 'כִּי תִדְרַר נִדְרָה לְה' אֶלְקֶיךָ לֹא תֵאָחֵר לְשִׁלְמוֹ, וְגַם בְּנִדְרֵי צְדָקָה צְרִיךְ לְקַיֵּם אֶת הַנְּדָר בְּזִמְנָן, לְכֵן מִי שֶׁאָמַר שְׂיִתֵּן כֶּסֶף לְעֲנִיִּים, וְיֵשׁ שָׁם עֲנִיִּים, עָלָיו לְתַתּוּ מִיד, וְאִם לֹא נָתַן הוּא עוֹבֵר עַל אִסּוּר בַּל תֵּאָחֵר. וְאִם אֵין שָׁם עֲנִיִּים שֶׁאֵפְשָׁר לְתַתּוּ לָהֶם, צְרִיךְ לְהַפְרִישׁ אֶת הַכֶּסֶף שֶׁנִּדְרָר לְתַתּוּ וּלְשִׁים אוֹתוֹ בְּצַד, עַד שֶׁהוּא יִמָּצֵא עֲנִיִּים. וְגַם מִטַּעַם זֶה, צְרִיךְ מְאוֹד לְהִיזָהָר שֶׁלֹּא לְדוֹר צְדָקָה אֶלָּא לֹדוֹר בְּלֵי נִדְרָר.

כֹּל זֶה בְּמִי שֶׁנִּדְרָר לְתַתּוּ לְעֲנִיִּים סֵתֵם, אֲבָל מִי שֶׁנִּדְרָר לְתַתּוּ לְעֲנִי מְסִים, הַנְּדָר לֹא חָיֵב לְתַתּוּ עַד שֶׁהוּא יִפְגּוֹשׁ אֶת אוֹתוֹ עֲנִי. וְרַק בְּשֶׁהַנְּדָר פּוֹגֵשׁ אֶת הָעֲנִי יֵשׁ עָלָיו חוֹבָה לְתַתּוּ לוֹ מִיד, וְאִם הָעֲנִי לֹא רוֹצֵה לְקַחַת אֶת הַמַּתְנָה הַרִי הַנְּדָר פְּטוּר מִנְּדָרוֹ.

וְכֵן לֹא עוֹבְרִים עַל אִסּוּר "בַּל תֵּאָחֵר" בְּנִדְרִים וּנְדָבוֹת שֶׁנּוֹדְרִים לְבֵית הַכְּנֶסֶת אוֹ כְּשֶׁנּוֹדְרִים לְתַתּוּ לְגַבְאֵי צְדָקָה אוֹ לְקַרְנֹת הַצְּדָקָה הַשּׁוֹנוֹת, עַד שֶׁגַבְאֵי הַצְּדָקָה אוֹ גַבְאֵי בֵית הַכְּנֶסֶת יִתְבַּע מִמֶּנּוּ אֶת הַצְּדָקָה. וְכִשְׁגַבְאֵי הַצְּדָקָה מִבְּקֵשׁ צְרִיךְ לְתַתּוּ מִיד וְלֹא לְאַחַר לְקַיֵּם אֶת נְדָרוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּהוּג בְּהַרְבֵּה בְּתֵי כְּנֶסֶת שֶׁפַּעַם בְּשָׁנָה מְפָרְסְמִים אֶת הַחוֹבוֹת שֶׁל הַמַּתְפַּלְלִים, שֶׁאֵזוּ כָּבֵר וְדַאי שְׂיֵשׁ לְהַזְדָּרוֹ וּלְשַׁלֵּם אֶת הַחוֹבוֹת לְבֵית הַכְּנֶסֶת.

מִי שֶׁעָלָה לְתוֹרָה וְהַגַּבְאֵי אָמַר לוֹ אֶת בְּרַכַּת "מִי שֶׁבִרְךְ" כְּנֶהוּג, וְהוֹסִיף בְּעִבּוּר שְׂיִתֵּן סְכוּם מְסִים לְבֵית הַכְּנֶסֶת, אִם הָעוֹלָה לְתוֹרָה לֹא הִתְכַּנֵּן לְסְכוּם זֶה אֵין הָעוֹלָה חָיֵב לְתַתּוּ אֶת מַה שֶׁהַגַּבְאֵי אָמַר, אֶלָּא עָלָיו לְתַתּוּ סְכוּם שֶׁמִּקְבֵּל לְתַתּוּ בְּעִלְיָה לְתוֹרָה. וְעַל כָּל פְּנִים רְאוּי לְגַבְאֵים לְהִזָּהָר לֹדוֹר בְּעִבּוּר שְׂיִתֵּן בְּלֵי נִדְרָר, כְּדִי לֹא לְהִיפְגֵס לְחַשֵּׁשׁ נְדָרִים.

אָדָם שֶׁחָלַם בְּחִלּוּמוֹ שֶׁהוּא הַבְּטִיחַ לְתַתּוּ צְדָקָה, כְּתוּב בְּשׁו"ע (יו"ד רי, ב) שְׂיֵשׁ לְחַשׁוֹשׁ לְדַעוֹת שֶׁצְרִיךְ לְהַתִּיר אֶת הַנְּדָר עַל יְדֵי עֲשָׂרָה. וְאִם הוּא לֹא מִצָּא מִי שְׂיִתִּיר אֶת הַנְּדָר נִרְאֶה שְׁטוּב לְתַתּוּ אֶת מַה שֶׁהַבְּטִיחַ בְּחִלּוּמוֹ.

כִּמוֹ כָּל הַנְּדָרִים גַּם נְדָרֵי צְדָקָה אֶפְשָׁר לְלַכֵּת לְרַב לְהַתִּיר אֶת הַנְּדָר, אֲבָל כַּתוּב בְּשׁו"ע (יו"ד רג, ג) שְׂאִין לְהַתִּיר נְדָרֵי צְדָקָה אֲלֵא מְדוּחָק, וְגַם לְחַכֵּם אֵין לְהַתִּיר נְדָר כְּזֶה פִּינָן שֶׁהוּא מִפְסִיד אֶת הַעֲנִיִּים. וְרַק אִם יֵשׁ עֲנִין מֵיַחַד לְהַתִּיר אֶת הַנְּדָר, מִתֵּר לְהַתִּיר אוֹתוֹ, לְמִשְׁלַל כְּדֵי שֶׁהַנּוֹדֵר לֹא יִכָּשֵׁל בְּעִבְרָה, אוֹ שֶׁהַנּוֹדֵר יִבְדַּ מִנְּכֻסֵי וְנַעֲשֶׂה עֲנִי, אוֹ שֶׁהוּא נִבְדַּר לְצְדָקָה רַק בְּפִזּוּזוֹת, וְהוּא לֹא יָכוֹל לְעֲמוֹד בְּמַה שְׁנִבְדַּר, אוֹ מִטַּעֲמֵי שְׁלוֹם בֵּית וְכִיּוֹצֵא בְּזֶה, אוֹ כְּשֵׁי שִׁפְכוֹת בְּעִיקַר הַנְּדָר אִם הוּא חַל וּבִאֲזֵיחָה אֶפְן. וְכֵן יֵשׁ מְקָרִים שְׂצָרִיךְ לְהַתִּיר אֶת הַנְּדָר כְּדֵי לְתַת אֶת הַצְּדָקָה לְמָקוֹם אַחֵר.

שִׁינוּי מַצְדָּקָה לְצְדָקָה

מִי שֶׁהִתְחַיֵּב לְתַת צְדָקָה, שְׁלֹא בְּלִשׁוֹן נְדָר, לְמוֹסָד אוֹ לְעֲנִי מְסוּיָם וְכַעֲת הוּא מִתְחַרֵּט וְרוֹצֵה לְשַׁנּוֹת וּלְתַת אֶת הַצְּדָקָה לְמָקוֹם אַחֵר, הֵאֵם מִתֵּר לוֹ לְעַשׂוֹת כֵּן אוֹ לֹא. יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהַעֲנִי אוֹ הַמוֹסָד הֵרֵאשׁוֹן זָכָה כְּבָר בְּצְדָקָה וְאֶסוּר לְשַׁנּוֹתוֹ לְמָקוֹם אַחֵר, וַיֵּשׁ חוֹלְקִים. וְלִכֵּן לְכַתְּחִלָּה אֵין לְהַעֲבִיר אֶת הַמַּעֲשׂוֹת לְעֲנִי אוֹ מוֹסָד אַחֵר, אֲלֵא אִם כֵּן יַעֲשֶׂה הַתֵּרַת נְדָרִים כָּל זֶה כְּשֵׁלֹא אָמַר בְּלִשׁוֹן נְדָר, אֲבָל אִם הוּא נִבְדַּר לְתַת אֶת הַצְּדָקָה לְאוֹתוֹ עֲנִי אֵין לְעַשׂוֹת לְכַתְּחִלָּה הַתֵּרַת נְדָרִים כְּדֵי לְהַעֲבִיר אֶת הַצְּדָקָה לְמוֹסָד אַחֵר.

מִי שְׁנִבְדַּר שִׁיתֵּן צְדָקָה לְסוּג מְסִים שֶׁל צְדָקָה בְּלִי לְפָרֵשׁ לְאֲזֵיחָה מְקוֹם, עֲלִיו לְתַת אֶת כְּסָפֵי הַצְּדָקָה שֶׁהִבְטִיחַ לְכָל מְקוֹם שֵׁיֵשׁ בוֹ מִטְרָה דוּמָה לְזוֹ שְׂאָמַר בְּהַתְּחִלָּה, אֲבָל אֶסוּר לוֹ לְשַׁנּוֹת וּלְתַת לְמָקוֹם שֵׁיֵשׁ בוֹ מִטְרַת צְדָקָה שׁוֹנָה. לְמִשְׁלַל מִי שֶׁהִתְחַיֵּב לְתַת תְּרוּמָה לְתַלְמוּד תּוֹרָה, מִתֵּר לוֹ לְתַת לְכָל תַּלְמוּד תּוֹרָה שֶׁהוּא רוֹצֵה, אֲבָל אֵין לְתַת אֶת הַכֶּסֶף לְדָבָר אַחֵר כִּמוֹ עֲנִיִּים וְכַדוּמָה.

אֲדָם שְׁנִבְדַּר לְתַת צְדָקָה לְמוֹסָד מְסִים, וְאוֹתוֹ מוֹסָד נִסְגַר, הֵרֵי הַנּוֹדֵר פְּטוּר מִנְּדָרוֹ וְלֹא צָרִיךְ לְתַת כֶּלָּל. אֲבָל אִם כֵּנִיתוּ הֵיטָה לְתַת לְסוּג מוֹסָד כְּזֶה וְלֹא דוּקָא לְאוֹתוֹ מוֹסָד שְׁנִסְגַר, הֵרֵי שְׂעֲלִיו לְתַת אֶת הַתְּרוּמָה לְמוֹסָד דוּמָה לְזֶה שְׁנִסְגַר.

בכל בית בישראל יש קפות צדקה של קרנות לעניים או מוסדות תורה וכדומה, שמניחים בהם מטבעות עד שבצלי הקפה באים לקחת את קפת הצדקה. יש אומרים שברגע שהמטבעות הכנסו לקפה, המוסד בעל הקפה זכה במטבעות והם שיכות רק למוסד שקפת הצדקה שיכת לו, ואסור לקחת ממטבעות אלו ולתת למוסד אחר. ורבים מהפוסקים חולקים על זה ומתירים. אבל כדי לצאת מכל חשש ראוי להתנות בשמכניסים קפת צדקה לבית, שהכסף שישומו בקפה לא יהיה שייך לבעלי הקפה, ואז לכל הדעות מתר לתת את הכסף למוסד אחר.

וכן אם הגבאים בצלי הקפה לא באים לאסוף את הקפה זמן רב, מן הראוי לשלח להם את הכסף, אבל מכאן ולהבא לא להניח צדקה בקפה זו, או להתנות שהכסף לא יהיה שייך למוסד שרשום על הקפה. ואם לא מוצאים את בעלי קפת הצדקה אפשר להעביר את הכסף למוסד אחר עם אותה מטרה.

עני שקבל בספי צדקה למטרה מסיימת יכול לשנות ולהשתמש בכסף למטרה אחרת. לכן כשנותנים לעני מתנות לאביונים בחג הפורים מתר לעני להשתמש בכסף זה לצרכים אחרים שיש לו, ולא דוקא לסעודת פורים, ויש מי שאוסר. וכתב החיד"א שתלמיד חכם שתומכים בו כדי שיוכל לעסוק בתורה, אסור לו לשנות מדעת הנותן, ולכן אל לו להשתמש בכסף לדבר שלא היה קונה אם העשיר לא היה תומך בו, בינן שפונת העשיר היתה לתמוך בתלמיד חכם לדברים רגילים שהוא צריך ולא לדברים אחרים.

אדם נצרך שתמנו לו צדקה לצורך מחיתו, אם יש לו גם חובות, לדעת השו"ע (רנג, יב) אסור לבעלי החובות לקחת מהעני את הכסף שהוא קבל כדי לפרוע את חובותיו, אלא אם פן ידוע לתורמים שהוא בעל חוב, שיש להניח שהם התפנוו שיוכל לפרוע את חובותיו בכסף זה. ויש חולקים ומתירים לבעלי חובות לגבות גם מכסף שאספו לצורך מחיתו של העני, ולכן אם בעלי החובות כבר גבו את חובם מהעני לא מוציאים מהם את מה שהם קבלו.

אם אֶסְפוּ כֶּסֶף צְדָקָה לְאָדָם נֶצְרָךְ לְצוּרְךָ מִחֵיתוֹ וְלִשְׂאֵר צְרָכָיו, אֶפִּילוּ אִם הוּא נֶפֶטֶר יִתְּנוּ אֶת הַכֶּסֶף שְׂאֶסְפוּ לְבָנֵי בֵּיתוֹ, כִּינֹן שֶׁשְׂאִוְסָפִים צְדָקָה לְמִחֵית הַעֲנִי, זֶה כּוֹלֵל אֶת בְּנֵי בֵּיתוֹ, וּמִכֵּינֹן וּבָנֵי בֵּיתוֹ עֲדִין קִיָּמִים הֵם זְכוּ בְּכֶסֶף הַצְּדָקָה.

אָבֵל אִם אֶסְפוּ לְצוּרְךָ מְסִים בְּלִבְדּוֹ, לְמַשָּׁל לְצוּרְךָ טְפוּל רְפוּאִי, וּלְבִסוּף הַחֹלָה הַכְּרִיא וְלֹא הִיָּה צוּרְךָ לַעֲשׂוֹת אֶת הַטִּיפּוּל, אוֹ שֶׁהַחֹלָה נֶפֶטֶר אוֹ שֶׁהַתְּגִלָּה שָׁיֵשׁ לוֹ אֶת הַכֶּסֶף וְהוּא לֹא נֶצְרָךְ, הַעֲנִי לֹא קָנָה אֶת הַכֶּסֶף שְׂאֶסְפוּ, וְצָרִיךְ לְהַחְזִיר אֶת הַכֶּסֶף לְתוֹרָמִים. וְאִם הַגְּבָאִים לֹא מִכִּירִים אֶת הַתּוֹרָמִים יִתְּנוּ אֶת הַכֶּסֶף לְעֲנִיִּים אַחֲרִים לְאוֹתוֹ צוּרְךָ שְׂאֶסְפוּ לְרֵאשׁוֹן, וְלֹא לְצָרְכִים אַחֲרִים. אָבֵל אִם הַטִּיפּוּל הֶרְפוּאִי נַעֲשֶׂה אֱלֹא שֶׁהַתְּבַרֵר שְׂאֶסְפוּ יוֹתֵר מִדְּאֵי כֶּסֶף, כְּתוּב בְּתַלְמוּד יְרוּשָׁלַּיִם "מוֹתֵר הַעֲנִי לְעֲנִי", וְלִכֵּן הַכֹּל הוֹלֵךְ לְעֲנִי וְלִיּוֹרְשָׁיו כִּינֹן שֶׁהֵם קָנוּ אֶת הַכֶּסֶף בְּבוֹשָׁה שֶׁהִיָּתָה לָהֶם בְּכֶךְ שְׂאֶסְפוּ צְדָקָה עֲבוּרָם.

אִם אֶסְפוּ צְדָקָה לְהַכְנִסֵת כֶּלֶה, וְהַשִּׂידוּךְ הַתְּבַטֵּל, לֹא צָרִיךְ לְהַחְזִיר אֶת הַצְּדָקָה לְתוֹרָמִים, וְגַם לֹא יִתְּנוּ לְכֶלֶה, אֱלֹא יִשְׁמְרוּ אֶת הַכֶּסֶף עַד שֶׁהַכֶּלֶה תִּשְׁתַּדְּךְ שׁוּב.

הַפְּטוּרִים מִמַּצּוֹת הַצְּדָקָה

כָּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל חַיֵּב לָתֵת צְדָקָה, וְאֶפִּילוּ עֲנֵי הַמַּחְזֵר עַל הַפְּתָחִים שֶׁפְּטוּר מִמַּעֲשֵׂר כְּסָפִים, מְכַל מְקוּם גַּם הוּא חַיֵּב לָתֵת צְדָקָה לְכָל הַפְּתָחוֹת שְׁלִישִׁית הַשָּׂקֶל בַּשָּׁנָה. וּמִתְּנָה מוּעֶטֶת שֶׁל הַעֲנִי נֶחֱשָׁבֶת כְּמוֹ מִתְּנָה מְרֻבָּה שֶׁל הַעֲשִׂיר, וְעַל זֶה נֶאֱמָר: אֶחָד הַמְּרֻבָּה וְאֶחָד הַמּוּעֵט וּבִלְבָד שִׁכְנוֹן לְבוֹ לְשָׁמַיִם.

אִמְנָם אָמְרוּ חֲזו"ל שִׁישׁ כְּאֵלוֹ שְׂאִין לְקַבֵּל מֵהֶם צְדָקָה מִטְּעָמִים שׁוֹנִים. וְלִכֵּן כְּתוּב בְּשׁו"ע שְׂאִין לְקַבֵּל צְדָקָה מִלְּדִים לְפָנֵי גֵיל מַצּוֹת הַסְּמוּכִים עַל שְׁלַחַן אֲבִיהֶם, כִּינֹן שֶׁמָּה שֶׁהֵם נוֹתְנִים אֵינּוּ שְׁלָהֶם, וְרַק דְּבָר מוּעֵט מִתָּר לְקַבֵּל מֵהֶם כִּינֹן שִׁישׁ לָהֶם רְשׁוּת לְכָךְ.

אף על פי שאשה חִיבַת בְּמַצּוֹת צְדָקָה כְּמוֹ הָאִישׁ, מִכָּל מְקוֹם אִשָּׁה נִשְׁוֶאֶה אִינְהָ יְכוּלָה לְתַת צְדָקָה אוֹ לְתַרוֹם לְבֵית הַכְּנֶסֶת נִגְד רְצוֹן בְּעֵלָהּ, כִּינּוֹן שְׁעַל פִּי דִין מְמוֹן הָאִשָּׁה שֶׁיֵּיךְ לְבַעֲלָהּ. לְכֵן אָמְרוּ חַז"ל שְׂאִין מְקַבְּלִים צְדָקָה מִנְּשִׂימִים, אֲלָא דְבָר מוּעָט, כִּינּוֹן שְׁבִדְבָר מוּעָט סוּמְכִים שֶׁהַבַּעַל מְסַפֵּים שְׂאִשְׁתּוֹ תַתֵּן. אֲבָל אִם הַבַּעַל מוּחָה בָּהּ גַּם בְּדְבָר מוּעָט אֲסוּר לָהּ לְתַת צְדָקָה. וְאִם בְּכָל זֹאת הִיא נִתְנָה הַמְקַבֵּל צְרִיךְ לְהַחְזִיר. וַיֵּשׁ לְדַעַת שֶׁהַבַּעַל צְרִיךְ לְהַרְשׁוֹת לְאִשְׁתּוֹ לְתַת צְדָקָה, וּכְשֶׂאִשְׁתּוֹ נוֹתְנַת צְדָקָה הַמְצִינָה נִחְשָׁבַת גַּם לוֹ וּבְגִלּוֹ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר: 'כִּי בְגִלּוֹ הַדְּבָר הִנֵּה יְבָרְכֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ'. וּבַפֶּרֶט כְּשֶׂהָאִשָּׁה רוֹצֶה לְתַת צְדָקָה בְּזַמְנִים שֶׁהִיא זְקוּקָה לְבִרְכָה וַיִּשׁוּעָה כְּמוֹ בְּזַמַּן מַחְלָה, בְּזַמַּן עֲבוּרָה, אוֹ לְלִידָה קֵלָה.

הַגְּדֵרַת דְּבָר מוּעָט תְּלוּי וּמִשְׁתַּנֵּה מֵאָדָם לְאָדָם לְפִי עוֹשָׂרוֹ. וְאִם הַמְקַבֵּל לֹא יוֹדַע אֵת גּוֹדֵל עוֹשָׂרוֹ שֶׁל הַבַּעַל, מִתָּר לְקַבֵּל מִמֶּנָּה רַק סְכוּם כְּזֶה שְׂאֲצַל רוֹב בְּנֵי אָדָם נִחְשָׁב לְדְבָר מוּעָט, וְלֹא יוֹתֵר. וְאִשָּׁה שְׁנוֹתְנַת מִתְּנָה מְרַבָּה וְאוֹמְרַת שְׁבַעֲלָה הַסְּפִים, מִתָּר לְקַבֵּל מִמֶּנָּה, וְלֹא צְרִיךְ לְחַשֵּׁשׁ שְׂמָא הִיא לֹא יוֹבֵרַת אֲמַת.

אִשָּׁה הַנוֹשֵׂאֵת וְנוֹתְנַת בְּתוֹךְ הַבֵּית, דִּהְיִנּוּ שֶׁהִיא אַחֲרָאִית עַל גִּיהוּל כְּסָפֵי הַבֵּית, יְכוּלָה לְתַת אֲפִילוֹ סְכוּם מְרַבָּה, וּבִתְנָאִי שְׁבַעֲלָה לֹא מוּחָה בָּהּ. וְאִם הִיא הַמְפַרְנֶסֶת שֶׁל הַבֵּית, אִף עַל פִּי שְׁגָם לָהּ אֲסוּר לְתַת אִם בְּעֵלָה מִתְנַגֵּד, מִכָּל מְקוֹם אִם הִיא נִתְנָה הַמְקַבֵּל לֹא צְרִיךְ לְהַחְזִיר. וְכֵן אִשָּׁה שִׁישׁ לָהּ נְכָסִים שְׂאִינָם יְדוּעִים לְבַעֲלָהּ, כְּגוֹן שְׁקַבְּלָה יְרוּשָׁה מִמִּשְׁפַּחְתָּהּ אוֹ מִצָּאָה מְצִיאָה, לְכַתְּחֵלָה אִין לָהּ לְתַת מִכְּסָפִים אֵלּוּ לְצְדָקָה לְלֹא רִשׁוּת בְּעֵלָהּ, אֲבָל בְּדִיעֲבַד אִם הִיא נִתְנָה מִתְנָתָה קִיָּמַת וְהַמְקַבֵּל לֹא צְרִיךְ לְהַחְזִיר לְבַעַל אֵת מַה שֶׁהוּא קִיָּבַל.

אִשָּׁה שְׁנִדְרָה לְתַת צְדָקָה כְּשֶׂהִיָּתָה פְּנוּיָה, וְאַחַר כֵּן נִשְׂאֵת, בְּעֵלָה חֲזִיב לְשִׁלְּם לָהּ אֵת הַנִּדְרָה. אֲבָל אִם הִיא נִדְרָה לְאַחַר הַנִּשְׂוֶאִין, בְּעֵלָה לֹא חֲזִיב לְשִׁלְּם אֵת נִדְרָהּ. וְאִשָּׁה שְׁנִדְרָה לְתַת צְדָקָה כְּכַפְּרָה עַל עֲבִיָּרָה שְׁעֲשִׂתָה כְּמוֹ חֲלוּל שְׁבַת בְּשׁוֹגֵג הַבַּעַל צְרִיךְ לְקַיֵּם אֵת נִדְרָהּ וְזֶהוּ כְּמוֹ כָּל הוֹצָאוֹת הַבֵּית שֶׁהָאִשָּׁה מוּצִיאָה שֶׁהַבַּעַל חֲזִיב בָּהֶם.

כְּתוּב בְּשׁו"ע שְׁאָסוּר לְקַחַת צְדָקָה מִגּוֹי בְּפִרְהֶסְיָא, מִשּׁוּם חִילוּל ה'. וְדַרְשׁוּ חַז"ל עַל הַפְּסוּק (ישעיהו כז, יא): 'בִּיבֹשׁ קְצִירָה תִשְׁבְּרֶנָּה' שֶׁכָּאֲשֶׁר תִּכְלֶה וְתִשְׁבֵּר זְכוֹת הַגּוֹיִים וְתִיבֹשׁ לְחִלּוּחֵיהֶם מִעֲשֵׂה הַצְּדָקָה שְׁלֵהֶם אֲזוּ זְכוּתָם תִּגְמַר וְהֵם יִשְׁבְּרוּ. וּמִטַּעַם זֶה אֵין לְהַנִּיחַ קְפוּת צְדָקָה בְּחִנּוּיּוֹת שֶׁל גּוֹיִים, אֲלֵא אִם כֵּן יִשׁ לְהַנִּיחַ שֶׁהַנּוֹתְנִים שָׁם הֵם יְהוּדִים. וּמִכָּל מְקוֹם בְּצַנְעָא מִתָּר לִיטוּל מִהֵם צְדָקָה כִּינּוּן שְׂאִין בְּזֵה חִילוּל ה', וְכֵן עֲנִי שְׁזָקוּק מְאוּד וְאֵין לוֹ כְּדֵי פִרְנָסָתוֹ מִיְהוּדִים, יְכוּל לְקַחַת צְדָקָה מִגּוֹי.

אֲף שְׂאִין לְקַחַת צְדָקָה מִגּוֹי מִכָּל מְקוֹם מִתָּר לְתַלְמִיד חֲכָם לְהַתְּפַלֵּל עֲבוּר גּוֹי שְׂיִרְכָּא מִמַּחֲלָתוֹ, וְלִקְבֹּל תְּשֻׁלוּם עַל הַתְּפִלָּה. וְאֵין בְּזֵה אִסוּר כִּינּוּן שֶׁהַגּוֹי נוֹתֵן אֶת הַכֶּסֶף לְטוֹבַת עֲצָמוֹ בְּלִבָּד. וְכֵן יִשׁ מִי שֶׁמִּתִּיר לְקַחַת מִגּוֹי חִסוּת עַל עֲנִינֵי צְדָקָה וְהַחֲזָקַת תּוֹרָה כִּינּוּן שֶׁהֵם עוֹשִׂים כֵּן בְּשִׁבִיל הַפְּרָסוּמַת בְּלִבָּד. כִּמוֹ כֵּן מִתָּר לְקַחַת מִהֵם כְּסָפֵי קִיצְבָאוֹת יְלָדִים וְכַדוּמָה, כִּינּוּן שֶׁהֵם נוֹתְנִים לְכָל מִי שֶׁמְגִיעַ לוֹ, וְלֹא דוֹקָא לִיְהוּדִים. וְכֵן מִתָּר לְקַחַת מִגּוֹי תְּרוּמָה לְבֵית הַכְּנֶסֶת כִּמוֹ שֶׁמִּתָּר לְקַחַת מִהֵם קְרָבָנוֹת לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ וְכָל הַקְּפָדָא הִיא לֹא לְקַחַת מִהֵם צְדָקָה לְעֲנִיִּים.

לְדַעַת כְּמָה פּוֹסְקִים אֵין לְקַחַת צְדָקָה מִמַּחֲלָל שְׁבַת אוֹ מִמִּי שֶׁעוֹבֵר עַל שְׂאָר עֲבֵרוֹת לְהַכְעִיס, וְיִשׁ מִתִּירִים. אֲבָל מִעוֹבֵר עֲבֵרוֹת לְתַאֲבוֹן וְכֵן מִחֲלָלֵי שְׁבַת בְּפִרְהֶסְיָא בְּזַמְנֵינוּ שְׂאִינָם לְהַכְעִיס, מִתָּר לְקַחַת צְדָקָה, וְעַם כָּל זֶה רַבִּים מְגִדוּלֵי יִשְׂרָאֵל הַקְּפִידוּ שֶׁלֹּא לְקַחַת מִהֵם לְמוֹסְדוֹת תּוֹרָה, כְּדֵי לְשְׁמוֹר אֶת הַמוֹסָד שְׁלֵהֶם בִּיתָר קְדוּשָׁה.

אִסוּר לְבַקֵּשׁ צְדָקָה מִמִּי שְׁנוֹתֵן יוֹתֵר מִהֶרְאוּי לוֹ לְתַת, דִּהְיֵנוּ יוֹתֵר מִמַּעֲשֵׂר וְחוּמָשׁ, כִּינּוּן שֶׁיִּתְכַּן שֶׁהוּא נוֹתֵן רַק בְּגִלָּל הַבּוּשָׁה, וּבּוּדָאי שְׂאָסוּר לְלַחוּץ אוֹתוֹ לְתַת צְדָקָה, וְעַל הָעוֹשָׂה כֵּן כְּתוּב שֶׁהַקְּב"ה עֲתִיד לְהַפְרֵעַ מִמֶּנּוּ, שְׁנֵאָמַר (ירמיהו ל, ט): 'וּפְקַדְתִּי עַל כָּל לַחֲצִירוֹ'. וְגַבְאֵי צְדָקָה שְׁלוּחִץ אֶת מִי שְׁנוֹתֵן מִחֲמַת הַבּוּשָׁה, הוּא בְּכָלֵל פִּרְנָסַת הַמְּטִיל אֵימָה עַל הַצְּבוּר שֶׁלֹּא לְשֵׁם שָׁמַיִם, וְהַנְזָהָר בְּזֵה שְׁכָרוֹ רַב, וְעָלְיוֹ גֵּאָמַר (דניאל יב, ג): 'וּמִצְדִּיקֵי הַרְבִּים כְּכּוֹכְבִים לְעוֹלָם וָעֶד'.

צורת הנתינה

בכלל מעלת הצדקה היא לתת לעני צדקה בצורה שהוא לא יתבייש בקבלת הצדקה, לכן כתב הרמב"ם שיש שמונה מעלות בצדקה זו למעלה מזו. הכלל הוא שפכל שהנותן טורח יותר שהעני לא יתבייש בקבלת הצדקה זכותו גדולה יותר.

המעלה הראשונה: לתת את הצדקה לאדם שמצבו הולך ומתדרדר בדרך מתנה, למשל לתת לו לכבוד שמחה משפחתית וכדומה, בינו שבדרך זו המקבל לא מתבייש לקבל מתנה. וכן מעלה גדולה מאוד היא למצוא לעני עבודה המתאימה לו, כדי שיוכל להתפרנס ממנה, בדרך כבוד, או אפילו לקחת אותו לעבודה, או לעשות אתו שותפות כדי שיתפרנס בכבוד מיגיע כפיו ולא יפשוט יד לאחרים.

מעלה גדולה מאד לתת לנצרך הלואה כדי שהוא יוכל לשקם את עצמו. אמנם את כספי ההלואה יש לתת מכספי מעשר, ולא מכספים שהפרשו לצדקה, בינו שבאשר מפרישים כסף לצדקה הפונה היא למתנה גמורה לעניים, ואילו בהלואה המלוה עתיד לקבל בחזרה את כספו. אמנם לעני שפבר נצרך לבריות והתנגל לקבל צדקה, עדיף לתת צדקה יותר מאשר לתת הלואה, בינו שלעני פנה כבר אין כל כך בוששה בקבלת הצדקה.

המעלה השנייה: מעלת "מתן בסתר", דהינו שהנותן לא יודע למי הוא נותן וגם המקבל לא יודע ממי הוא מקבל, באפן זה אין לעני כל בוששה. ובכלל מעלה זו היא פאשר נותנים צדקה לגבאי צדקה והגבאים הם אלו שנותנים לעניים, בינו שבאפן זה הנותן והמקבל אינם יודעים מי נתן ומי קיבל. וכן עני שיש לו מסחר מסוים, מצנה לקנות ממנו סחורה ביוקר ולמכור לו בזול, בינו שבפך העני לא רואה כל בוששה לקבל את תמורת הסחורה. על צדקה זו הנקראת 'מתן בסתר', כתוב שהיא מצילה ממיטה משנה, ובזכותה הנותן יזכה לראות את פני השכינה.

הַמַּעֲלָה הַשְּׁלִישִׁית: כַּאֲשֶׁר הַנּוֹתֵן יוֹדֵעַ לְמִי הוּא נָתַן, אֲבָל הַעֲנִי לֹא יוֹדֵעַ מִמִּי הוּא מְקַבֵּל. הַמַּעֲלָה בְּזֶה שֶׁהַעֲנִי לֹא מִתְבַּיֵּשׁ מִהַנּוֹתֵן כִּי הוּא לֹא יוֹדֵעַ מִי שֶׁלַּח לוֹ אֶת הַצְּדָקָה, אִף עַל פִּי שֶׁהַנּוֹתֵן יוֹדֵעַ לְמִי הוּא נָתַן אוֹ שֶׁלַּח אֶת הַצְּדָקָה. וְאִם הַנּוֹתֵן שֶׁלַּח לְעֲנִי עַל יְדֵי שְׁלִיחַ, וְהַעֲנִי דוֹרֵשׁ מִהַשְּׁלִיחַ לְגַלוֹת לוֹ מִי נָתַן אֶת הַצְּדָקָה, מִתָּר לְשְׁלִיחַ לְשַׁנּוֹת וְלוֹמַר שֶׁהוּא עֲצָמוֹ נָתַן, כְּדֵי שֶׁהַעֲנִי לֹא יִתְבַּיֵּשׁ מִהַנּוֹתֵן, וְזֶה בְּכֻלּוֹ הַהִתַּר לְשַׁנּוֹת מִפְּנֵי דַרְכֵי שְׁלוֹם.

הַמַּעֲלָה הָרְבִיעִית: שֶׁהַעֲנִי יוֹדֵעַ מִמִּי הוּא מְקַבֵּל, אֲבָל הַנּוֹתֵן לֹא יוֹדֵעַ לְמִי הוּא נָתַן. הַחֲסָרוֹן בְּמַקְרָה זֶה שֶׁיֵּשׁ לְעֲנִי קֶצֶת בּוֹשָׁה מִהַנּוֹתֵן, אֲבָל הַבּוֹשָׁה מוּעָטָה יַחֲסִית כִּינּוֹן שֶׁהוּא יוֹדֵעַ - שֶׁהַנּוֹתֵן לֹא יוֹדֵעַ מִמִּי הוּא קֹבֵל אֶת הַצְּדָקָה.

הַמַּעֲלָה הַחֲמִישִׁית: הַנּוֹתֵן יוֹדֵעַ לְמִי הוּא נָתַן וְגַם הַמְקַבֵּל יוֹדֵעַ מִמִּי קִיבֵּל, אֲבָל הַנּוֹתֵן נוֹתֵן לְעֲנִי לְפָנָי שֶׁהַעֲנִי בִקְשׁ, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב (מִשְׁלֵי לֵא, כ): 'כַּפָּה פָּרָשָׁה לְעֲנִי וַיְדִיחַ שְׁלִחָה לְאַבְיּוֹן. דִּהְיִנוּ שֶׁה'אֲשֶׁת חִיל' הַקְּדִימָה לְתֵת לְפָנָי שֶׁהַעֲנִי בִקְשׁ. וּבְכֻלּוֹ זֶה מֵה שֶׁמְצוּי בְּעַנְיִים שְׂאוֹסְפִים צְדָקָה שְׁעוֹת רַבּוֹת שֶׁזִּקְוִקִים לְשִׁתִּיחַ לְהַחֲיוֹת אֶת נַפְשָׁם. וְשֶׁכָּר הַעוֹשָׂה כֵּן, מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, שֶׁגַם הַקֶּב"ה נוֹתֵן לוֹ קוֹדֵם שֶׁיִּבְקֵשׁ. וְעוֹד כְּתוּב בְּגִמְרָא שֶׁבְּזִכּוֹת זֶה הַקֶּב"ה זֵן וְחָן אֶת הַנּוֹתֵן וְקוֹשֵׁר לוֹ כְּתָר לְעוֹלָם הַבָּא. לְכֵן כַּאֲשֶׁר הַעֲנִיִּים מִסְתַּוְּבָבִים לְבִקְשׁ צְדָקָה לְעֲצָמָם יֵשׁ מַעֲלָה לְקוֹם וְלִתֵּת לָהֶם לְפָנָי שֶׁהֵם יִגְשׁוּ לְבִקְשׁ.

הַמַּעֲלָה הַשְּׁשִׁית: כַּאֲשֶׁר הַעֲנִי מְבַקֵּשׁ צְדָקָה, וְהַנּוֹתֵן נוֹתֵן לוֹ סְכוּם הַגּוֹן דֵּי מַחְסְרוֹ שֶׁל הַעֲנִי.

הַמַּעֲלָה הַשְּׁבִיעִית: שֶׁהַעֲנִי מְבַקֵּשׁ, וְהַנּוֹתֵן לֹא נוֹתֵן דֵּי מַחְסְרוֹ, אֲבָל הוּא נוֹתֵן בְּסִבָּר פְּנִים יְפוֹת. וְהַנּוֹתֵן לְעֲנִי בְּסִבָּר פְּנִים יְפוֹת זֹכָה שֶׁיִּתְקַיֵּם בּוֹ הַפְּסוּק (בַּמְדַּבְּרוֹ, כה): 'יָאֵר ה' פָּנָיו אֵלָיִךְ וַיַּחַנְדֵּךְ וְכֵן, 'יִשָּׂא ה' פָּנָיו אֵלָיִךְ וַיִּשֶׂם לְךָ שְׁלוֹם'. וְגַם מִי שֶׁאֵין לוֹ מֵה לְתֵת לְעֲנִי יִשְׁתַּדֵּל לְפִיסֵי אוֹתוֹ בְּדַבְּרִים וַיִּרְאֶה לְעֲנִי שֶׁהוּא מְצַטְעֵר בְּצַעְרוֹ וְשָׂאִין לוֹ מֵה לְתֵת לוֹ.

הַמַּעֲלָה הַשְּׂמִינִית: הַפְּחוּתָהּ בְּיוֹתֵר, שְׁנוּתָן לְעֵנִי בְּעַצְב, וְאִפִּילוּ אִם הוּא לֹא מֵרָאָה לְעֵנִי אֶת עֲצָבוֹנוֹ. וְיוֹתֵר גְּרוּעַ מִזֶּה אִם הוּא נוֹתֵן לְעֵנִי צְדָקָה אֲבָל מֵרָאָה לֹא שְׂהוּא נוֹתֵן בְּצִעֵר, וּבִנְתִינָה כְּזוֹ הַנוֹתֵן הַפְּסִיד אֶת זְכוּת הַצְּדָקָה.

פְּרָסוּם מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה

הַנוֹתֵן צְדָקָה כְּדֵי לַעֲשׂוֹת לוֹ שֵׁם וּמִתְפָּאֵר בְּמַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה, שְׂכָרוֹ קָטָן וְנִקְרָא חוּטָא בְּגִלּוֹל הַגָּאֻנָה שֶׁבְּדָבָר, אֲבָל אֵין לְמַנוּעַ מִמֶּנּוּ לְתֵת צְדָקָה כִּינֵן שְׂסוּף סוּף הַעֲנִיִּים נִהְנִים מִמֶּנּוּ.

אִף עַל פִּי שְׂאִסוּר לְאָדָם לְהִתְפָּאֵר בְּצְדָקָה שְׂהוּא נוֹתֵן, מְכַל מְקוּם הַמְּקַדִּישׁ חֶפֶץ לְבֵית הַכְּנֶסֶת אוֹ לְדָבָר מִצְּנֵה יָכוֹל לְכַתּוֹב אֶת שְׁמוֹ עַל הַחֶפֶץ, כִּינֵן שְׂהִתּוֹרָה מִפְּרָסְמַת עוֹשֵׂי מִצְּנֵה, וְדָבָר זֶה יָכוֹל לְעוֹדֵד עוֹד אֲנָשִׁים לְקַיֵּם מִצְּוֹת. וְרַק שְׂלֹא יִתְכַּוֵּן לְהִתְפָּאֵר, וְכֵן נוֹהֲגִים לְהִזְפִּיר אֶת שְׂמוֹת הַתּוֹרָמִים בְּעַלְמֵיהֶם לְתוֹרָה בְּבֵית הַכְּנֶסֶת. אֲבָל גַּבְּאֵי צְדָקָה הָאוֹסְף כֶּסֶף מִהַצְּבוּר וְנִתֵּן מִכֶּסֶף זֶה לְבֵית הַכְּנֶסֶת לֹא יִכְתּוֹב שְׁמוֹ עַל הַתּוֹרָמָה, כִּינֵן שְׂאִין זֶה מִכֶּסֶפוֹ הַפְּרָטִי.

כְּתוּבוֹ הַפּוֹסְקִים שְׂיֵשׁ הַדּוֹר לְתֵת לְכַתְחֻלָּה אֶת הַצְּדָקָה בְּיַד יָמִין, וּבְעַמּוּדָה מִשׁוּם כְּבוֹד הַמִּצְּנֵה, וְזוֹ הַסִּיָּבָה שְׁנוֹהֲגִים לְעַמּוֹד כְּשֶׂאוֹמְרִים 'וַיִּבְרַךְ דָּוִד'.

כְּתוּב בְּשׁו"ע הַרוֹצֵה לְזְכוּת לְעַצְמוֹ, יַפּוּף יִצְרוּ הָרַע וַיִּרְחִיב יָדוֹ וְכָל דָּבָר שְׂהוּא לְשֵׁם שְׂמִים יִהְיֶה מִהַטּוֹב וְהִיָּפָה. אִם בָּנָה בֵּית תְּפִלָּה, יִהְיֶה נֶאֱדָה מִבֵּית יִשְׂרָאֵל. הָאֲכִיל רַעֲב, יֵאָכֵל מִהַטּוֹב וְהַמְּתוּק שֶׁבְּשִׁלְחָנוֹ. כִּיִּסָּה עָרוֹם, יִכְסָּה מִהִיָּפָה שֶׁבְּכִסּוֹתוֹ. הַקְּדִישׁ דָּבָר, יִקְדִּישׁ מִהִיָּפָה שֶׁבְּנִכְסָיו. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (וַיִּקְרָא ג, טז): כָּל חֵלֶב לֵה'.

חִלּוּקַת בְּסָפֵי הַצְּדָקָה

יש שְׁנֵי סוגי קדימה בכספי צדקה ומעשר כספים, האחד הוא מעלת הקרוב קרוב קודם, דהיינו שיש לנותן מחיבות לקרוב אליו יותר מאשר לרחוק ממנו. ויש מעלה נוספת לתת לפי סוג הצורך של המקבלים לפי מה שנופרט בהמשך. אף על פי שיש סדרי קדימה כתבו הפוסקים שטוב לחלק את כספי הצדקה גם שלא לפי הכללים כיון שאם כל אחד יתן רק לפי הכללים, עלולים העניים שאין להם קרובים לגווע ברעב, וכן עניני צדקה שמעלתם פחותה יהיו מזנחים לגמרי. לכן ההנהגה הראויה בדרך כלל היא לחלק חצי לקרוביו, וחצי לשאר עניים, אלא אם כן קרוביו דחוקים ביותר שאז יכול לתת להם את כל כספי מעשרותיו. כל סדרי הקדימה נאמרו רק לפני שנותנים את כספי הצדקה לגבאים, אבל לאחר שהפסוף הגיע ליד לגבאים אי אפשר לומר להם למי לתת.

כמו כן אסור לגבאי הצדקה להקדים את קרוביהם לפני שאר הנצרכים שבעיר.

סדר הקדימה לפי הקרבה לנותן: כתוב בתנא דבי אליהו שיש לאדם להקדים את שארי בשרו לפני שאר הנצרכים, ודרשו דבר זה על הפסוק (ישעיה נח, ז): הלווא פרוס לרעב לחמך וגו' ומבשרך אל תתעלם.

סדרי הקדימות הם קודם כל אדם קרוב לעצמו ולאשתו ובני ביתו. ולכן אין חובה להרבות בכספי צדקה ומעשר, עד שתהיה לו פרנסתו לו ולבני ביתו, ושעור הפרנסה לפי מה שנהוג היום אצל רוב בני אדם. אמנם גם מי שפרנסתו מצמצמת שהוא פטור מלתת מעשר, יכול לקיים את המצוה אם יפריש מעשר מהרווחים המצמצמים שלו, ואחר כך יקח את כספי המעשר לעצמו, שבכך הוא מקיים את מצות הפרשת מעשר, והנתינה לצרכי ביתו.

יש אפשרות נוספת, והיא, שמתר לשני עניים להחליף את כספי הצדקה והמעשר שלהם זה עם זה, ובלבד שלא יעשו תנאי שאם זה יתן, השני חייב להחזיר לו.

הַעֲדִיפוֹת הַשְּׁנִיָּה הַיָּא לְתַת לְאַבְיו וְאָמוּ אִם הֵם עֲנִיִּים, וְזֶהוּ חֵלֶק מִמַּצָּנֶת כִּיבוֹד אֵב וְאֵם, וּבִזְכוּת זֶה זֹכִים לְאַרְיִכוֹת יָמִים. אֲבָל כֹּל זֶה אִם אֵין לוֹ אֶפְשָׁרוֹת לְפָרְנָסָם מִכֶּסְפִּים שְׂאִינָם כֶּסְפֵי צְדָקָה וּמַעֲשֵׂר. וּמִי שֵׁישׁ לוֹ מִשְׁלוֹ וְנוֹתֵן לְאַבְיו וְאָמוּ כֶּסְפֵי צְדָקָה וּמַעֲשֵׂר, עָלָיו אָמְרוּ חַז"ל 'תְּבֵא מֵאֲרֶה לְמִי שֶׁמִּפְרָנָס אָבְיו בְּמַעוֹת צְדָקָה שְׁלוֹ'.

הַעֲדִיפוֹת הַבְּאָה הַיָּא לְתַת צְדָקָה וּמַעֲשֵׂר לְתַלְמִידֵי חֲכָמִים, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ חַז"ל שֶׁהַכֹּל נִחְשָׁבִים קְרוֹבֵיו שֶׁל תַּלְמִיד חֶכֶם, וּבִכְפָּרֵט אִם הוּא רַבּוֹ. וּבִכְלָל זֶה לְתַת לְאַשְׁתּוֹ רַבּוֹ, שֶׁכְּבוֹד אִשְׁתּוֹ רַבּוֹ כְּרַבּוֹ. וּבִכְפָּרֵט יֵשׁ לְתַת לְתַלְמִידֵי חֲכָמִים כֶּסְפֵי מַעֲשֵׂר בֵּינוֹן שֶׁתִּקְנַת מַעֲשֵׂר כֶּסְפִּים הֵיטָה בְּעֵיקָר לְלוֹמְדֵי הַתּוֹרָה, וְעַל הַנוֹתֵן צְדָקָה לְתַלְמִיד חֶכֶם בְּדֶרֶךְ כְּבוֹד, אָמְרוּ חַז"ל 'כֹּל הַמְטִיל מְלֵאֵי לְתַלְמִיד חֶכֶם זֹכֶה וְיוֹשֵׁב בִּישִׁיבָה שֶׁל מַעֲלָה', וְנִחְשָׁב כְּאִלוֹ הוּא הַלְוָה לְקַב"ה.

הַעֲדִיפוֹת הַבְּאָה הַיָּא לְתַת לְיוֹצְאֵי חֲלָצִיו בְּנָיו וּבְנוֹתָיו הַגְּדוֹלִים שְׂאִינוּ חֲזֵב בְּמִזְנוֹנֵיהֶם. כְּתוּב בְּשׁו"ע שֶׁהַגִּיל שֶׁהָאֵב לֹא חֲזֵב בְּמִזְנוֹנוֹת בְּנָיו הוּא מִגִּיל 6. אוּלַם הַפּוֹסְקִים כְּתוּבוֹ שֶׁבְּמַצִּיאוֹת שְׁלָנוּ בְּגִיל זֶה הֵם לֹא יְכוּלִים לְפָרְנָס אֶת עַצְמָם, וְלִכֵּן חוֹבָה לְפָרְנָס אוֹתָם לְפָחוֹת עַד גִּיל 18, וְרַק אַחַר כֵּן יְכוּל לְפָרְנָסָם גַּם מִכֶּסְפֵי צְדָקָה. וְרֵאווִי לְכֹל אָדָם שֶׁבְּנָיו אוֹ חַתָּנָיו לּוֹמְדִים בְּכוּלָל לְתַמוּךְ בָּהֶם כְּדִי שִׁיּוּכְלוּ לְהַמְשִׁיךְ לְעֶסוֹק בַּתּוֹרָה מִתּוֹךְ נַחַת וְהַרְחַבַת הַדַּעַת. אֲמָנָם לְכַתְחֻלָּה לֹא יֵצֵא מַצָּנֶת צְדָקָה וּמַעֲשֵׂר רַק בְּבָנָיו בְּלִבָּד, וְיִזְכָּה גַם בְּעֲנִיִּים אַחֵרִים.

סְדְרֵי הַקְּדִימָה הַבְּאִים הֵם סְבוֹ, חֲמִיו, אָחִיו וְאֶחְיוֹתָיו, וְאַחַר כֵּן לְשָׂאֵר קְרוֹבֵיו אוֹ קְרוֹבֵי אִשְׁתּוֹ, וְסְדְרֵי הַקְּדִימָה בְּקְרוֹבִים הַיָּא לְפִי סְדֵר הַקְּדִימָה לְעֲנִין וְרוּשָׁה. מִטַּעַם זֶה יֵשׁ לְסַיֵּעַ לְבָנֵי אָחִיו לְפָנֵי הַדּוֹדִים.

הַבְּאִים בַּתּוֹרָה הֵם שְׁכֵנָיו, וְאַחַ"כּ שְׂאֵר עֲנִיֵי הָעִיר, לְכֵן שְׁכֵן בֶּן תּוֹרָה קוֹדֵם לְאַכְרֵךְ הַלוֹמֵד אִתּוֹ בְּכוּלָל. וּבִכְלָל עֲנִיֵי הָעִיר הֵם אֵלוֹ שְׁגָרִים בְּעִיר בְּקִבְעוֹת, וְעַם כֹּל זֶה לֹא יִסְגּוֹר אֶת הַדִּלְתַּת בְּפָנֵי עֲנִיִּים מִמְקוֹמוֹת אַחֵרִים.

יש גם מעלות בנתינת הצדקה לפי צורך המקבל, וגם על סדרי קדימה אלו אפֿשר לומר מזה ומזה אל תנח ידך, אלא שיש להרבות לתת לפי הצורך והענין. והגאון מוילנא פֿרש את הפסוק "לא תקפץ את ידך" לענין זה, שאם קופצים את היד, פֿל האצבעות נראות שוות, אֿבל אם פושטים את היד רואים שפֿל אצבע בגדל שונה, וזה בא לרמז כשנותנים צדקה צריך לראות אצל מי המעלה לתת יותר גדולה.

המעלה העליונה ביותר במענה הצדקה היא פֿדיון שבויים, בינן שהם בסכנת רעב וספנת נפשות. ולא דוקא שבויים אצל הגויים, אלא גם להציל את מי שהגויים מציקים לו. וכן מהמעלות הגדולות להאכיל רעבים ובפֿרט לפרנס עניים חולים, וכן להשיא פֿלה או חתן עני. והכנסת פֿלה קודמת לחתן, ובפֿרט פֿלה יתומה, ובכלל זה מי שיש לו הורים אֿבל הם לא משלמים את הוצאות הנשואין, וכן גר שהתגר נחשב פֿיתום לענין זה.

מעלה מיחדת יש בהחזקת לומדי תורה, ועיקר מצות מעשֿר כְּסָפִים נתקנה להחזקת תורה. וכל ההוצאות שצריך פֿדי להחזיק לומדי תורה בכלל, כמו הוצאות חשמל, נסיעה למקום הלמוד וכדומה. ובפֿרט החזקת ילדים ונערים שיוכלו ללמוד תורה. ולכן יש מעלה מיחדת לתת צדקה לתלמידי התורה.

ובכלל החזקת תורה היא שעדיף לתת תרומה לבניית תלמוד תורה יותר מאשר לבניית בית כנסת. וכן התורם להחזקת ישיבה עדיף לתת לישיבה קטמת מאשר ישיבה חדשה בינן שיש מקום שיש לחשוש שמא הישיבה לא תצליח.

יש עוד פֿללים בסדרי הקדימה, המבארים בשו"ע ובפוסקים, והחכמה היא לעשות בדעת לזכות לתת להרבה נצרכים, ולזכות בכל הנצרך יותר.

הלכות מעשֿר כְּסָפִים

דרשו חז"ל על הפסוק 'עשֿר תעשֿר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה', שמצות מעשֿר לא נאמרה רק לגבי מעשֿר תבואה אלא שצריך להפֿרש

מעשר מכל הרווחים וההכנסות שיש לאדם. שהרי בפסוק כתוב 'עשר תעשר את כל', כלומר תעשר מכל הרווחים שיש לך, ולא דווקא מהתבואה. המנהג לתת מעשר כספים הוא מנהג קדום מאוד וכבר אבותינו נהגו בו. כמו שכתוב אצל אברהם אבינו ויתן לו מעשר מכל, ואצל יצחק אבינו כתוב 'וימצא בשנה ההוא מאה שערים ויברכהו ה' (בראשית כו, יב). ויעקב אבינו נדר ואמר 'וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך' (בראשית כח, כב).

נחלקו הפוסקים אם מצות מעשר כספים מהתורה, מדרבנן או שהוא מנהג בלבד. ולהלכה מעשר כספים אינו אלא מכח המנהג. ובמשך הדורות לא כלם נהגו במנהג זה, ואף אלו שנהגו לא קיבלו אותו עליהם ועל זרעם, ולכן כל אחד רשאי לבחור לקבל על עצמו לקיים את המנהג הזה או שלא לקימו. מטעם זה כתב החפץ חיים שבתחלת קבלתו את המצוה יתנה שהוא בלי נדר, כדי שלא יפשל ח"ו בעוון נדרים אם תהיה איזה סיבה שלא יפריש כראוי.

מצות המעשר שונה משאר המצוות, ואפילו ממצות הצדקה בכך שמתר לנסות את הקב"ה במצות המעשר, כמו שכתוב בספר מלאכי כשבנו את בית המקדש, 'הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בדאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארבות השמים והריקתי לכם ברכה עד בלי די' ואמרו חז"ל שמכאן שמתר לנסות את הקב"ה במצות המעשר, כמו שכתוב – 'ובחנוני נא בדאת'. ואף על פי שבשאר מצוות אסור לנסות את הקב"ה ואפילו לא במצות הצדקה שנאמר (דברים ו, טז): 'לא תנסו את ה', מכל מקום במצות המעשר מתר.

יש אומרים שהתיר לנסות את הקב"ה זה רק במעשר תבואה ולא במעשר כספים, אולם דעת הרבה פוסקים שגם במעשר כספים מתר לנסות את הקב"ה.

הפונה בנסיון אינה כמו נסיון באמונה ח"ו, אלא כמו שכתוב שמשה רבנו בנה מזבח לאחר מלחמת עמלק וקרא לו 'ה' נסי', כלומר שרואים את הנס איך אדם מפריש ממונו לאחרים ובכל זאת לא רק שלא נחסר ממנו כלום, אלא עוד

שְׁמֹנוּ מִתְרַבֶּה, בֵּינוֹן שְׂוֵדָאֵי הַקְּב"ה מַעֲשִׂיר אֶת מֵי שְׁמֵקַיִם אֶת מִצְוֹת מַעֲשֵׂר כְּסָפִים כְּרָאוּי. וְאֶכֶן יְדוּעַ מַעֲשִׂים מִהֲרַבָּה אֲנָשִׁים שְׁקִיבְלוּ עַל עֲצָמָם לְקַיִם אֶת מִצְוֹת מַעֲשֵׂר כְּסָפִים אוֹ הַחֹמֶשׁ בְּאוֹפֵן הָרָאוּי וְלֵאחֶר זְמַן מְסִיִּם זָכוּ לְרֵאוֹת אֶת בְּרַכַּת הָעוֹשֵׁר.

אֵלָּא שְׂפָדֵי לְזָכוֹת בְּכַרְכַּת הָעוֹשֵׁר בְּזָכוֹת מִצְוֹת מַעֲשֵׂר כְּסָפִים צְרִיךְ לְקַיִם אֶת הַמַּעֲשֵׂר כְּרָאוּי, לְפִי מַה נִּלְמַד בְּהַמְשַׁךְ שֵׁשׁ שָׁנִי תַּנְאִים עַקְרִיִּים לְזָכוֹת בְּעוֹשֵׁר.

א. לְהַפְרִישׁ עֲשִׂירִית בְּדִיוֹק, וְלֹא פָחוֹת וְלֹא יוֹתֵר. וְאִף יִתְנֶה שְׂאֵם נָתַן יוֹתֵר מַעֲשִׂירִית הֵיִתְרָה תִּהְיֶה צְדָקָה רְגִילָה וְלֹא חֶלֶק מִמִּצְוֹת מַעֲשֵׂר. טַעַם הַדְּבָר, שְׂפָאֵשֶׁר אָדָם נוֹתֵן מַעֲשֵׂר בְּדִיוֹק כְּכֹיֹל הוּא עוֹשֶׂה אֶת הַקְּב"ה שְׂתָף אֹתוֹ בְּעֶסְקִיו, וְכִשֵּׁם שְׂבַעֶסֶק מִשְׂתָּף כָּל אֶחָד מִהַשּׁוֹתְפִים מִשְׂתַּדֵּל לְהַשְׁבִּיחַ אֶת הָעֶסֶק, כֵּן אִם הַקְּב"ה בְּעֶסֶק הוּא מִשְׁבִּיחַ אֶת הָעֶסֶק וְכֵן מִתְקַיֶּמֶת הַבְּטָחַת הָעוֹשֵׁר. וְלָכֵן טוֹב לְהִתְנוֹת כְּשִׂמְתְּחִילִים לְקַיִם אֶת מִצְוֹת הַמַּעֲשֵׂר, שְׂכַל מַה שְּׁנוֹתִים יוֹתֵר מִמַּעֲשֵׂר וְעַד חֹמֶשׁ, אֵין זֶה אֵלָּא כְּמִצְוֹת צְדָקָה בְּעֶלְמָא וְלֹא כְּחֶלֶק מִמִּצְוֹת הַמַּעֲשֵׂר.

ב. הַתְּנָאֵי הַשְּׁנַיִ לְהַבְּטָחַת הָעוֹשֵׁר, הוּא, לְתַת אֶת כְּסָפֵי הַמַּעֲשֵׂר כְּסָפִים דְּוָקָא לְעַמְלִים בְּתוֹרָה, אוֹ לְעַנְיִים, עַנְיִים עַמְלֵי תוֹרָה מִשְׁבַּח מִכְּלָם. וְהַטַּעַם כְּמוֹ כְּמַעֲשֵׂר תְּבוּאָה שְׁנוֹתָן רַק לְעַנְיִים כֵּן הַמַּעֲשֵׂר נִיתֵן לְעַנְיִים. וְהַפְּסוּק בְּסִפְר מְלָאכִי שְׁמֹנוּ לֹוּמְדִים אֶת הַבְּטָחַת הָעוֹשֵׁר מְדַבֵּר כְּאִשֶׁר נוֹתֵנִים אֶת הַמַּעֲשֵׂר לְכַהֲנִים אוֹ לְעַמְלֵי הַתוֹרָה הַמְּחֻזְקִים אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. וְלָכֵן הַבְּטָחַת הָעוֹשֵׁר נְאֻמָּה כְּמוֹ בְּפֶסֶ' לְמִי שְׁנוֹתָן לְעַמְלֵי תוֹרָה וְלְעַנְיִים.

דַּעַת הַגְּר"א שֶׁהַבְּטָחַת הָעוֹשֵׁר נְאֻמָּה רַק לְמִי שְׁנוֹתָן חֹמֶשׁ מִנְכֶּסֶיו, דְּהֵינּוּ עֲשָׂרִים אַחֲזוּ, אֲבָל אִם נוֹתֵן רַק מַעֲשֵׂר, מְבַטֵּחַ לוֹ שְׁיִקְבַּל אֶת הַמַּעֲשֵׂר וְהַצְּדָקָה שְׁנוֹתָן בְּחֻזְרָה, אֲבָל לֹא מְבַטֵּחַת לוֹ הַבְּטָחַת הָעוֹשֵׁר. אוּלָם בְּשָׂאֵר הַפּוֹסְקִים מִשְׁמַע שֶׁהַבְּטָחַת הָעוֹשֵׁר נְאֻמָּה גַּם עַל מִי שְׁנוֹתָן מַעֲשֵׂר.

ההכנסות שצריך לעשר מהם

מצנת המעשר היא להפריש עשירית מכל ההכנסות הפספיות. בין אם זה עבודה, מלגה מהפולל, מתנה, ירושה, קצבת ילדים, מציאה ועוד. לא רק מההנחים צריך להפריש מעשר אלא גם מהקרן, למשל מכסף שמקבלים לחתונה, או מירושה, שזה נחשב לקרן ולא הנחים שנוצרו מעמל ויגיעה.

המקבל ירושה צריך להפריש ממנה מעשר, אף שהמוריש כבר עשר את אותם כספים שהגיעו ליורו, ובזה שונה דין מעשר כספים מתרומות ומעשרות של פירות וירקות. שפרות וירקות שעשרו אותם אין צורך לעשר אותם שוב, ואלו מצנת המעשר כספים חלה על כל אדם שקבל את הרוח, ואפילו אם הנותן כבר עשר אותם פעם אחת. אמנם יש אומרים שהורים שהפרישו מעשר כספים ואחר כך נותנים לבניהם הזקוקים לעזרה ואומרים להם לא להפריש מכסף זה מעשר, הרי המקבל פטור להפריש שוב מעשר כספים.

לא כל ההכנסה נחשבת לרוח, אלא רק לאחר ניכוי ההוצאות שהיו כדי להכניס את אותה ההכנסה. למשל, עובד שנסע לעבודה וקיבל משכורת חודשית של 5000 שח, אך הנה לו הוצאות נסיעה בסך 300 שח, נמצא שהרוח הנה רק 4700 שח, לכן המעשר הוא 470 שח בלבד.

כמו כן, אשה העובדת מחוץ לבית, וישם כך היא צריכה לשכר מטפלת לתינוק. חשבון הרוח מהעבודה הוא רק לאחר ניכוי כספי המעשר. אבל אם היא היתה שולחת את התינוק למטפלת גם ללא העבודה, נמצא שהתשלום למטפלת לא בא בגלל העבודה, לכן במקרה זה אין לנפות את שכר המטפלת מחשבון הרוח.

וכן כל ההוצאות שיש לצורך העסק, כמו הוצאות טלפון, חשמל, שכירות, פרסומות, בגוד לפועלים, בטוח לעסק, מס הכנסה, ואף הוצאות עבור השתלמויות לצורך העסק, וכל פיוצא בזה, נחשבים כהוצאה ולא כרוח.

יש עסקים שיש בהם הוצאות מיחדות, כמו ביגוד יקר, או הוצאות סעודה עסקית במסעדות. במקרים כאלו מחשבים את ההוצאות המיוחדות כחלק מהוצאות העסק, למעט מה שהיה קונה גם ללא העסק. לדגמא, אם צריך סעודה עסקית במסעדה, ינפה את שווי הסעודה פחות משווי סעודה רגילה שהיה אוכל לולי העסק.

בעל חנות שלא שכר חנות אלא קנה את המבנה, או מי שקונה רכב או כלי עבודה לצורך עבודתו, לא יכול לנכות את כל שווי החנות, הרכב או כלי העבודה שהוצאה על חשבון הרוח, בינן שבסופו של דבר החנות והרכב נשארים בבעלותו, ולא פל מחיר החנות או הכלים נחשבים כהוצאה, אבל יכול לחשב כהוצאה את ההוצאות שאינם חוזרות כהוצאות דלק, בלאי, הורדת ערך וכדומה. וכמוכן שיש להפחית רק את ההוצאות הנצרכות לעסק ולא את ההוצאות שהוא הוציא לצרכיו הפרטיים.

מי שיש לו דירה שהוא גר בה, ומשכיר דירה נוספת, הרי שדמי השכירות נחשבים להכנסה וצריך לעשר אותם. אולם המשכיר דירה ושוכר דירה אחרת כנגדה, נמצא שאין לו הכנסה ולכן לא צריך לעשר את דמי השכירות שהוא מקבל, אלא אם כן הוא מקבל על הדירה המשכרת יותר ממה שהוא משלם על הדירה שהוא שוכר לעצמו, שאז צריך לעשר את ההפרש בלבד. ובכל אופן אין להוריד את דמי המשכנתא מחשבון הרוח, בינן שבסופו של דבר הדירה תשאר להיות שלו.

מי שקנה דירה להשקעה, וכאשר הוא בא למכור אותה היא נמכרת ביותר ממה שהוא קנה אותה, נמצא שיש לו רוח, וצריך לעשר את ההפרש בין הקניה למכירה, אולם אם הוא קונה בדמי מכירת הדירה דירה אחרת כדי לגור בה והוא צריך את הפרש הרוח כדי לקנות את הדירה השנייה הוא לא חייב לעשר את ההפרש. ומי שיש לו חנות, ולאחר זמן שווי החנות עלה מסיבות שונות, צריך לעשר את ההפרש, אבל לא בכל שנה, אלא רק כשימכר את החנות.

עובד שמפרישים ממשכורתו לתכניות חסכון, קפות גמל וכדומה, ומקבל משפחת גטו, ללא תכניות החסכון, צריך להפריש מעשר גם מתכניות חסכון אלו, אף על פי שפעת הוא לא מקבל את הפסף. ובעתיד כאשר יפדה את תכנית החסכון, יפריש מעשר מתוספת הרבית בלבד, אבל מהפרישי ההצמדה לא צריך להפריש פיון שתוספת הפרישי ההצמדה לא נחשבת כרנח אלא כעלית שוי הפסף.

המוצא פסף שעל פי הדין הרי הוא שלו, צריך לתת מעשר מהמציאה. ואם המוצא מחזיר אותה למאבד לפנים משורת הדין, אין זה נחשב שהוא נותן למאבד מתנה ולכן המוצא לא צריך לעשר. ומי שהיה חייב פסף לחברו, נחברו מחל לו על החוב, אף שיש לו רנח מהמחילה, מפל מקום לא צריך לעשר רנח זה.

התורם מעשר למוסדות תורה, ומקבל החזר ממס הכנסה על התרומה, אף על פי שהחזר על חשבון הצדקה שהוא נתן, מפל מקום לא צריך לתת את כל מה שקיבל שוב לצדקה, אולם צריך לעשר שוב את ההחזרים שקיבל.

המקבל פסף מחברת בטוח עבור נזקים בגופו או ברכושו, צריך לעשר את מה שקיבל רק לאחר שינקה את ההוצאות שהיו כדי לקבל את הפיצויים, כמו תשלום לביטוח, הוצאות עו"ד וכו'. וכן אם הוא צריך להשתמש בפסף שקיבל לתקן נזקים כמו פגיעה ברכב וכדומה, יעשר רק אם נשאר עודף לאחר תיקונו.

עסק שהיו בו הפסדים, הרי שהפסדים אלו נחשבים על חשבון הרנח. דהינו שיש לחשב את הרנח רק לאחר ניכוי ההפסדים. למשל אם היו נזקים כמו גניבה שריפה וכדומה, נתן לנכות את ההפסד מההכנסה, פיון שזה נחשב כהפסד בעסק. ובהמשך נלמד האם אפשר לחשב הפסד בעסק אחד על חשבון הרנח בעסק אחר.

לדעת רוב הפוסקים אין לחשב כהוצאה את ההוצאות שלו ושל בני ביתו, כמו מלבושים ומזון, מחשבון הרווחים. אמנם יש מי שאומר שאפשר לחשב את הוצאות הבית על חשבון הרווח, באופן שלא צריך לעשר אלא אם כן נשאר לו יותר ממה שהוא צריך למשך החודש. והדחוק במצבו ואין לו אפשרות לקיים מצוות המעשר יכול לסמוך על דעה הזו. ויותר טוב שיפריש מעשר ואחר כך יקח את מעשרותיו לעצמו ולבני ביתו, כיון שהם קודמים לעניים אחרים.

מקרים שנוהגים לא לעשר

כיון שמצוות המעשר ממנהג, הכל הולך אחר המנהג. והמנהג הוא שלא מפרישים מעשר אלא מהכנסות של כספים, אבל המקבל חפץ במתנה או כתשלום עבור עבודה לא צריך להפריש משווי המתנה מעשר. למשל זוג שקיבל מתנות לחתונה כסף וכלים שונים, צריכים לעשר רק את הכסף ולא את הכלים שקיבלו במתנה.

וכן נוהגים שלא לעשר כסף, אם הכסף ניתן במטרה לקנות חפץ מסוים, הטעם הוא שאפשר לומר שהמקבל נחשב לשליח של הנותן לקנות את החפץ ורק לאחר רכישת החפץ המקבל זוכה בו. לכן למשל פאשר הורים נותנים לבניהם הנשואים כסף כדי לקנות מוצרים שונים, מזון או כלים או טיפול רפואי, אין הבנים הנשואים צריכים להפריש מעשר מכסף זה. ורק אם נתנו לצורך מסים ונמצא שמה שנתנו היה יותר ממה שהיה צריך לאותו מוצר, יש לעשר את היתרה בלבד.

מטעם זה המקבל סיוע מהמדינה לשכר דירה, או תלושי קנייה בחנות מזון וכדומה לא צריך לעשר דברים אלו. ואם הוא מכר את התלושי קנייה, הרי שיש לו רווח ויש לעשרו.

וכן בחור ישיבה, המקבל כסף מההורים לקנות את כל צרכיו, כמו ביגוד, מזון, או כדי לשלם שכר דירה, הרי הבחור פטור מלעשר את הכסף, אלא אם כן נשאר לו עודף לאחר שהוא קנה את כל מה שהוא צריך. אולם בחור ישיבה

שְׁמַקְבֵּל כֶּסֶף מִהִשְׁיבָה עֲבוּר מִבְּחֻנִּים וְכדוּמָה, וְכֹונֵת הִשְׁיבָה שֶׁהוּא יַעֲשֶׂה בְּכֶסֶף כְּרֻצוֹנוֹ הָרִי הַבְּחוּר צְרִיךְ לַעֲשׂוֹר כֶּסֶף זֶה. וְאִם כְּשֶׁנִּתְּנֵנוּ לוֹ אֶת הַכֶּסֶף אָמְרוּ לוֹ שְׁלֵא יַעֲשׂוֹר הוּא פְטוּר מִלַּעֲשׂוֹר.

נִחְלָקוּ הַפּוֹסְקִים בְּמִי שְׁקִיבֵל כֶּסֶפִי צְדָקָה מִגִּבְאֵי הַצְדָּקָה, הֵאֵם הוּא צְרִיךְ לַעֲשׂוֹר כֶּסֶף זֶה, יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהַמְּנַהֵג הוּא שְׁלֵא לַעֲשׂוֹר, וַיֵּשׁ אוֹמְרִים שֶׁצְרִיךְ לַעֲשׂוֹר כְּמוֹ כָּל כֶּסֶף שְׁמַקְבָּלִים בְּמַתָּנָה. וְעַל כָּל פְּנִים כִּינּוּן שֶׁהַמְּקַבֵּל נִקְרָא עֲנִי הוּא פְטוּר מִמַּעֲשׂוֹר, וְרַק אִם הוּא רוֹצֵה הוּא רִשְׁאֵי לְהַחֲמִיר עַל עֲצָמוֹ.

מִי שֶׁנִּגְנַב לוֹ כֶּסֶף, אִם הוּא הַתִּיאֵשׁ מִכֶּסֶף זֶה, וְלֹא חָרַזְתָּ זְמַן נִמְצָא הַגִּנֵּב צְרִיךְ לַעֲשׂוֹר אֶת מֵה שֶׁחֲזָרוּ לוֹ כִּינּוּן שְׁנֵה נִחְשָׁב כְּאִלוֹ קִבֵּל כֶּסֶף חֲדָשׁ וְצְרִיךְ לַעֲשׂוֹר אוֹתוֹ. אֲבָל אִם הוּא לֹא הַתִּיאֵשׁ מִהַכֶּסֶף וְעַדִּין מִחֲפֵשׁ אֶת הַגִּנְיָבָה, אוֹ שֶׁנִּגְנְבוּ לוֹ חֲפָצִים, וְהִחְזִירוּ לוֹ אוֹתָם, לֹא צְרִיךְ לַעֲשׂוֹר כָּלֵל.

מִתִּי צְרִיךְ לְהַפְרִישׁ אֶת הַמַּעֲשֵׂר

מִצְוַת מַעֲשֵׂר בְּסָפִים נִלְמְדָה מִהַפְּסוּק 'עֲשׂוֹר תַּעֲשׂוֹר אֶת תְּבוּאֹת זֵרַעְךָ הַיּוֹצֵא הַשָּׂדֶה שְׁנָה שְׁנָה'. מִכָּאֵן לוֹמְדִים שֶׁחַיִּיב הַפְּרִשְׁת הַמַּעֲשֵׂר אִינוֹ מִיָּד כָּל פַּעַם שְׁמַקְבָּלִים אֶת הַרְנוּחַ, אֲלֵא פַעַם אַחַת בְּשָׁנָה יֵשׁ לַעֲשׂוֹת אֶת חֻשְׁבוֹן הַרְנוּחִים שֶׁל כָּל הַשָּׁנָה, וְאֵז לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר בְּסָפִים מִהַרְנוּחַ.

תַּחֲלַת הַשָּׁנָה לַעֲנִין זֶה לֹא חַיֵּב לִהְיוֹת בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, אֲלֵא אֶפְשָׁר לְבַחוּר תַּאֲרִיךְ אַחַר שְׁנַח לוֹ, לְמַשָּׁל מִפּוֹרִים לְפּוֹרִים, וּבִלְבָד שִׁיעֲשֶׂה חֻשְׁבוֹן לְפִי הַשָּׁנָה הַעֲבָרִית וְלֹא לְפִי הַשָּׁנָה הַלּוֹעֲזִית. וְאֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת אֶת חֻשְׁבוֹן הַסּוּפִי גַם כָּל חוֹדֶשׁ אוֹ כָּל כְּפֵה חוֹדְשִׁים, וּבִלְבָד שְׁלֵא יוֹתֵר מִפַּעַם בְּשָׁנָה.

לְמַעֲשֶׂה כְּתוּבוֹ הַפּוֹסְקִים שֶׁבְּכָל פַּעַם שְׁמַקְבָּלִים רְנוּחַ כָּל שָׁהוּא, צְרִיךְ לְרִשֵׁם אֶת סְכוּם הַרְנוּחַ, וּפַעַם בְּשָׁנָה אוֹ כְּפֵה חוֹדְשִׁים יַעֲשֶׂה חֻשְׁבוֹן עַל כָּל הַרְנוּחִים. וְכֵן יִרְשׁוּם לַעֲצָמוֹ בְּמִשְׁךְ הַזְּמַן, אֶת כָּל הַהוֹצָאוֹת שֶׁהוֹצִיא לְצְדָקָה, וְיִרְשׁוּם גַּם אֶת הַפְּרוּטוֹת הַבּוֹדְדוֹת שֶׁנּוֹתֵן לַעֲנִיִּים, וּבְסוּף הַשָּׁנָה אוֹ הַתְּקוּפָה יַעֲשֶׂה חֻשְׁבוֹן, מִצַּד

אָחַד כַּמָּה מַעֲשֵׂר עָלָיו לָתֵת לְכָל הַתְּקוּפָה, וּמַצַּד שְׁנֵי כַּמָּה הוּא הוֹצִיא בְּסֵךְ הַכֵּל לְצְדָקָה. וְאִם מֵצָא שֶׁהוּא נִתֵּן פְּחוּת מֵעֲשִׂירֵית מֵהַרְנוּחַ, יִתֵּן מִיַּד לְנִצְרָכִים אֶת הַהִפְרָשׁ שֶׁצָּרִיךְ לָתֵת. אָבָל אִם בְּסוֹף הַחֲשֻׁבוֹן נִמְצָא שֶׁבְּמִשְׁךְ הַשָּׁנָה הוּא נִתֵּן יוֹתֵר מִמָּה שֶׁצָּרִיךְ לָתֵת, נִחְלְקוּ הַפּוֹסְקִים אִם הוּא יְכוּל לְחַשֵּׁב אֶת הָעוֹדֶף עַל חֲשֻׁבוֹן הַמַּעֲשֵׂר שֶׁל הַשָּׁנָה הַבָּאָה אוֹ לֹא, וּכְדֵי לְצִיאַת מִכָּל חֲשֵׁשׁ כְּתַב הַחֲפִץ חַיִּים שְׂיִתְּנָה בְּתַחֲלַת קִבְּלָתוֹ אֶת מִצְוַת מַעֲשֵׂר שְׂאֵם יִתְּבַרֵר בְּסוֹף הַשָּׁנָה שֶׁהוּא נִתֵּן יוֹתֵר מִמָּה שֶׁצָּרִיךְ לָתֵת בְּשָׁנָה זוֹ, הוּא יוּכַל לְפְרוֹעַ לְעַצְמוֹ אֶת הַהִפְרָשׁ עַל חֲשֻׁבוֹן הַמַּעֲשֵׂר שֶׁל הַשָּׁנָה הַבָּאָה.

מִכִּיּוֹן וְהַמַּעֲשֵׂר הוּא לֹא עַל כָּל רוּחַ וְרוּחַ בְּכַנֵּי עַצְמוֹ אֲלֵא עַל כָּל הַרוּחָיִם שֶׁהָיוּ בְּמִשְׁךְ הַשָּׁנָה, וּבְמִשְׁךְ הַשָּׁנָה יֵשׁ רוּחָיִם וְעַלּוּל לְהִיּוֹת גַּם הַפְּסָדִים, הַדִּין הוּא שְׂאֵם יֵשׁ לוֹ עֶסֶק אָחַד, בְּסוֹף הַשָּׁנָה יַעֲשֶׂה חֲשֻׁבוֹן סְכוּם סוֹפֵי שֶׁל רוּחָיִם וְהַפְּסָדִים, וְאֶת הַיִּתְרָה צָרִיךְ לַעֲשׂוֹר. אוּלָם אִם יֵשׁ לוֹ כַּמָּה עֶסְקִים שׁוֹנִים שֶׁבְּאֶחָד הַרוּיִחַ וּבְשֵׁנֵי הַפְּסִיד, נִחְלְקוּ הַפּוֹסְקִים אִם מִחֲשָׁבִים אֶת הַמַּעֲשֵׂר מִמָּה שֶׁהַרוּיִחַ בְּעֶסֶק אָחַד לְאַחַר נִיכּוּי הַהִפְסָד מִהָעֶסֶק הַשְּׁנִי, אוֹ שֶׁכָּל עֶסֶק נִדוֹן לְעַצְמוֹ, כְּמוֹ בְּמַעֲשֵׂר תְּבוּאָה, שֶׁצָּרִיךְ לְהַפְרִישׁ תְּרוּמוֹת וּמַעֲשָׂרוֹת מִשְׁדָּה שֶׁהַנִּיבָה תְּבוּאָה, אִף עַל פִּי שֵׁישׁ לוֹ שְׂדָה אַחֲרַת שֶׁהַפְּסִיד בָּהּ, וּלְדַעַה זֶה צָרִיךְ לַעֲשׂוֹר מִהָעֶסֶק שֶׁהַרוּיִחַ אֶת כָּל הַמַּעֲשֵׂר, אִף עַל פִּי שֵׁישׁ לוֹ הַפְּסָד בְּעֶסֶק הַשְּׁנִי.

הַמְּנַהֵג לְמַעֲשֶׂה לְהַקְּלֵ שֶׁבְּכָל סוֹף שָׁנָה עוֹשִׂים חֲשֻׁבוֹן שֶׁל הַרוּחָיִם וְהַהִפְסָדִים שֶׁל כָּל הָעֶסְקִים. וְהַחֲפִץ חַיִּים כְּתַב שֶׁכְּדֵי לְצִיאַת מִכָּל חֲשֵׁשׁ יִתְּנָה בְּתַחֲלִיל קִבְּלָתוֹ אֶת מִצְוַת הַמַּעֲשֵׂר, שֶׁחֲשֻׁבוֹן הַמַּעֲשֵׂר שָׁלוֹ יִהְיֶה לְפִי סוֹף הַחֲשֻׁבוֹן מְכַלֵּל הַרוּחָיִם וְהַהִפְסָדִים. וְכֵן אִם הוּא עוֹשֶׂה חֲשֻׁבוֹן בְּכָל חוֹדֶשׁ, וּבְאֶחָד הַחוֹדָשִׁים הֵיךְ הַפְּסָד, בְּכָל זֹאת בְּסָכוּם שֶׁל סוֹף הַשָּׁנָה יַעֲשֶׂה חֲשֻׁבוֹן שֶׁל כָּל הַרוּחָיִם בְּנִיכּוּי כָּל הַהִפְסָדִים. אָבָל רוּחָיִם וְהַפְּסָדִים שֶׁמִּשְׁנָה לְשָׁנָה אֵינָם בְּחֲשֻׁבוֹן הַמַּעֲשֵׂר, כְּמוֹ שְׁנִלְמַד מִהַפְּסוּק עֲשֹׂר תַעֲשֹׂר אֶת כָּל תְּבוּאוֹת זְרַעְךָ הַיּוֹצֵא הַשְּׂדָה שָׁנָה שָׁנָה.

לְפִי זֶה יֵשׁ אוֹמְרִים שְׂמִי שֶׁמִּשְׁקִיעַ אֶת כֶּסֶפוֹ בְּמִנְיֹת בְּבוּרְסָה, יַעֲשֶׂה חֲשֻׁבוֹן פַּעַם אַחַת בְּשָׁנָה. וְאֶת הַרוּחַ יַעֲשֹׂר. וְגַם אִם הוּא לֹא מְכַר אֶת הַמִּנְיֹת, וְהוּא

הפסיד בשנה הבאה לא ינכה הפסד זה מחשבון המעשר. אבל למעשה נוהגים גם במניות וכן בתכניות חסכון או בקפות גמל וכדומה לעשר בסוף הזמן כאשר סוגרים את התכנית ומוציאים את הפסף שהיה בתכנית.

למי נותנים את המעשר כספים

עקרה של מצנת הפרשת מעשר כספים נועדה לסייע בידי לומדי התורה והעניים, ועל הנותן ללומדי תורה או לעניים נאמרה הבטחת העושר. דבר זה נלמד ממה שאמרו חז"ל על הפסוק 'עשר תעשר' - עשר בשביל שתתעשר, עשר בשביל שלא תתחסר, רמז למפרשי מים, דהינו האנשים העוסקים במסחר, שיפרישו אחד מעשרה לעמלי תורה. ועליהם נאמר הפסוק - 'הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי', דהינו שעל ידי שיהיה טרף בביתי יוכלו הכהנים והלוים לעסוק בתורת ה', ובעבורם ממשיך הפסוק ואומר: 'והריקותי לכם ברכה עד בלי די'. והשעם הוא שהתומך בתלמידי חכמים זוכה לברכה כמו שאמרו חז"ל 'תכף לתלמיד חכם ברכה'. ולכן לדעת הרבה פוסקים יש להשתמש בכספי המעשר רק לעניים ובפרט עניים לומדי תורה, ולא לשאר דברי מצנה.

ויש אומרים שאפשר לעשות בכספי המעשר גם שאר דברי מצנה. ועוד יש אומרים שמי שנוהג להפריש חומש דהינו 20% ולא רק מעשר, את המעשר הראשון? תן לעניים וללומדי התורה, ובמעשר השני הוא יכול להשתמש לשאר דברי מצנה.

כתב החתם סופר שפדי שגם הנותן מעשר יכול להשתמש במעשר לדברי מצנה, טוב להתנות בתחילת קבלתו את מצנת מעשר כספים שאם ירצה הוא יוכל לתת גם למצות. ויש אומרים שפינן ומעשר כספים נובע מחמת המנהג והיום רבים נוהגים להשתמש בכספי מעשר גם לצורך מצות, מתר לעשות כן אפילו בלי להתנות מראש, וכן אם הוא היה רגיל לתת את כספי המעשר רק לעניים או ללומדי תורה, וכעת הוא רוצה להפסיק ממנהגו ולהשתמש בכספי המעשר גם לשאר מצוות, רשאי לעשות כן, אפילו בלי התרת נדרים. ויש

חוששים שפעל כל פנים עליו לעשות התרת נדרים על כך שלא אמר בתחילת קבלתו את מצות המעשר שזה בלי נדר, ורק אז יוכל לתת את המעשר גם לשאר מצוות. עכ"פ בינון שיש דעות בזה טוב להתנות בשעה שמקבל על עצמו את מצות מעשר כספים שיוכל להשתמש גם לדברי מצוה, ואם לא התנה כך, יעשה התרת נדרים.

בכלל המעלה של תמיכה בעניים הוא כל צרכי העניים ולפי סדר הקדימה שלמדנו, דהיינו פדיון שבויים, ולספק לעניים את הצרכים שכל אדם צריך כמו אכילה שתיה ביגוד וכדומה לפי דרך העולם. וכן אפשר לקיים בכספי מעשר את מצות 'די מחסרו', וכן סדרי הקדימה של הקרוב קרוב קודם.

ובכלל המעלה להחזיק תורה הוא לסייע לאברכים תלמידי חכמים עניים כדי שיהיה באפשרותם לעסוק בתורה ללא הפרעות, ובכלל זה תרומות לשיבות כוללים וכדומה. וכן לספק ללומדי תורה אכילה ושתיה כשצריך כדי שיוכלו לחדש את כוחם לעסק התורה.

בכלל החזקת התורה הוא, לממן מכספי מעשר את ההוצאות הנצרכות להחזקת שעורי תורה כמו הוצאות נסיעות, מודעות טלפונים וכדומה, בין שעורי תורה לאנשים או לנשים, בין שעורי הלכה, פרשת שבוע, מוסר וכדומה.

כמו כן אפשר להשתמש בכספי מעשר לעודד ילדים ללמד תורה גם לאחר שעות הלימודים בתלמוד תורה, לממן ממתקים ופרסים כדי לעודד אותם להרבות בלימוד התורה, או כדי שייחזרו על מה שלמדו בתלמוד תורה. אמנם אין לקנות פרסים לילדים שלו מכספי מעשר, בינון שללמד ילדים אחרים אין זו החובה שלו, אבל ללמד את ילדיו תורה זו חובת האב, ואין לאדם לפרוע את חובותיו מכספי מעשר.

מטעם זה שהאב חייב לדאוג שבנו ילמד תורה, אין לשלם עבור שכר הלימוד של בנו בתלמוד תורה מכספי מעשר, אלא אם כן הוא דחוק בפרנסתו ואין לו

מהיכן לשלם לתלמוד תורה. או במקרה שיש כמה תלמודי תורה, והוא שולח את בנו לתלמוד תורה שדורש תשלום גבוה יותר מאחרים, אפשר לשלם מכספי מעשר רק את הפרש של שכר התלמוד בין שני תלמודי התורה.

יש מתירים לאב לשלם עבור תלמודי בנו בישיבה קטנה או בישיבה גדולה מכספי מעשר, כיון שבגיל זה האב לא מחייב ללמד את בנו, ויש אוסרים שגם זה נקרא דבר שבחובה. ולמעשה מי שקשה לו לעמוד בתשלום לישיבה מכספיה הפרטי, יכול להשתמש לשם כך בכספי מעשר. וכן מתיר לאב לשלם מכספי מעשר לאברך שילמד עם בנו תורה, כיון שהוא לא חייב לקחת מלמד לבנו, ובנוסף הוא מחזיק את האברך בדרך כבוד. ובנודאי שמתיר לשלם מכספי מעשר, לתלמוד תורה של ילדים אחרים עניים, או ילדים שהוריהם עשירים אבל לא רוצים לשלם עבורם.

לעמית תלמודי הבנים, שונה חובת האב לתלמודי הבנות, שיש אומרים שמתיר לשלם את שכר התלמוד של בנותיו אפילו לבית הספר היסודי מכספי מעשר, כיון שאין חובה לאב ללמד את בנותיו תורה. ויש חולקים שהרי על פי חקי המדינה חייבים ההורים לשלח את בנותיהם לבית ספר יסודי, ולכן אין לשלם לבית הספר מכספי מעשר. וכן יש מתירים להשתמש בכספי מעשר לתלמודי בנותיו לסמינר, כאשר הוא שולח אותם לסמינר שבו ידריכו אותם לדרך ישרה לעבודת השם. ולמעשה הדחוק במצבו יכול לסמוך על העוה אלו.

כמו שפיתחנו יש מקילים להשתמש בכספי מעשר לצורך מצוות, ובפרט אם התנה כן בתחילת קבלתו את מצות מעשר. ונפרט כמה הלכות הנוגעות למעשה.

נקדים, שהגם שמתיר לקנות מצוות מכספי מעשר, אין הכוונה שאדם יכול לקנות את דברי המצוה שהוא מחייב בהם בכספי מעשר. לכן לכל הדעות אין לקנות בכספי מעשר, תפילין טלית, סוכה, ארבעת המינים, ואף לא כפרות בערב יום הכיפורים. כמו כן, כיון שכל אדם חייב במתנות לאביונים, הרי שאת

עקר הסכום שחייבים לתת, אין לתת מכספי מעשר, אולם אפשר להוסיף על עיקר החיוב במתנות לאביונים מכספי מעשר, והוא נכלל בהחזקת עניים.

מטעם זה גם המשלם עבור מצוות שמותר לשלמם בכספי מעשר, אין זה אלא אם לפני ההתחייבות לשלם עבור המצנה, הוא חשב שישלם עבורה מכספי מעשרות, פיון שאם קודם הוא התחייב לשלם עבור המצנה, זה הפך להיות עליו דבר שבחובה שאי אפשר לפרוע את חובותיו מכספי מעשר. למשל, הקונה עליה לתורה מכספי מעשר, אין זה אלא אם התפונן לכך לפני שקנה את העליה.

מי שקנס את עצמו שאם יעשה דבר מסים הוא יתן קנס לצדקה, וכן מי שנדר בעת צרה לצדקה, לא ישלם כסף זה מכספי מעשר, פיון שהוא כבוד התחייב לשלם את הקנס או את הנדר, ואסור לאדם לפרוע את חובותיו מכספי מעשר. אבל מי שנדר לתת לצדקה דבר שאינו חיובי בו, יכול לפרוע את נדרו מכספי מעשר.

אמנם בכל המצוות שאדם מחייב בהם, אם הוא דחוק במצבו ולא יכול לשלם את המצוות מכספו הפרטי, והוא גם לא יכול להשיג את המצנה בהשאלה מאחרים, מותר לו להשתמש בכספי מעשר למצוות אלו, פיון שמעיקר הדין אדם בזה גם פטור מלתת מעשר כספים.

לדעת כמה מהפוסקים לא רק שאת עקר המצנה שחייבים בה אין לקנות מכספי מעשר, אלא אף אין להדר במצנה על חשבון כספי מעשר. ולכן מי שקונה תפילין מהדרות לעצמו לא ישתמש בכספי מעשר אף לא לתוספת ההדור. ויש מתירים לשלם עבור ההדור מכספי מעשר אם ודאי לו שוללי פן הוא היה קונה תפילין פשוטות. ומן הראוי לא לסמוך על זה בפרט במקום שיש עניים שזקוקים לכספי המעשר.

כל זה בקונה מצוות לעצמו כמו תפילין וארבעת המינים וכדומה, אבל הקונה תפילין לבנו, אם הוא דחוק במצבו אפשר להקל ולשלם את חלק ההדור

מכספי מעשר, פינן שהאב לא חיב להדר בתפלין של בנו. וגם בזה יש ענין להחמיר פינן שהגר"ח מוואלוז'ין כתב שהוא נענש על כך שהוא השתמש בכספי מעשר כספים לצורך בני ביתו.

בכלל דברי מצנה שמתר להשתמש בכספי מעשר הוא לבנות בית כנסת ובית מדרש נאף לפאר את בית המדרש, ובמקום שהריהוט והפאר יחזקו את לומדי התורה, יש לזה את מעלת החזקת תורה שגדולה יותר משאר דברי מצנה.

בכלל דברי מצנה הוא להשתתף בהוצאות בנית מקנה, ערוב, וכדומה. וכן להשתתף בהוצאות שיש למקומות אלו כמו נקיון חשמל וכיוצא בזה.

בתי כנסיות שנוהגים למכור מקומות לימים נוראים, ובכך לשפתף את ציבור המתפללים בהחזקת בית הכנסת, יש אומרים שתשלום זה נחשב לדרך שבחובה ולכן אין לשלמו מכספי מעשר, אולם אם יש לו מקום אחר להתפלל בו שלא דורשים תשלום, או שבבית כנסת זה דורשים תשלום יותר מהמקבל שאז רק את ההפרש יכול לשלם מכספי מעשר. ויש מקילים שחצי מהתשלום אפשר לתת מכספי מעשר.

ובכלל דברי מצנה הוא שאפשר לקנות עליה לתורה, הגבהה גלילה וכדומה מכספי מעשר. ובלבד שבשעה שהתחייב לשלם את העליה הוא התפונן לשלם אותה מכספי מעשר. אמנם באשר יש מכירה פמבית לקנית העליה לתורה הזוכה בעליה לא ישלם מכספי מעשר אלא רק את התוספת שהוא התחייב לתת יותר מהקודם לו, פינן שהרי כל התועלת שהוא הביא לבית הכנסת זה רק מה שהוא התחייב יותר ממה שקודמו הציע.

פְּרָטִים בְּשִׁמוּשׁ בְּכֶסֶפִי מַעֲשֵׂר

מצוי שאדם הנותן צדקה או מעשר, מקבל טובת הנאה פלשהיא בגלל הצדקה שהוא נתן, למעשה אין קבלת הטובת הנאה מגרעת ממצות הצדקה, כמו הדין של "מפירי כהונה". ולכן מתר לקנות עליה לתורה מכספי מעשר אף

שֶׁהַתּוֹרָה מְקַבֵּל אֶת הַזְכוּת לַעֲלוֹת לַתּוֹרָה. וְכֵן הַתּוֹרָה מַעֲשֵׂר כְּסָפִים לְעִלּוּי נִשְׁמַת קְרוֹבִיו, אֵין זֶה מְגֵרַע מִמַּעֲלַת הַצְּדָקָה. וְכֵל זֶה בְּמִי שֶׁנּוֹתֵן צְדָקָה מִכִּסּוֹ, אֲבָל גַּבְאֵי צְדָקָה שְׁאֵסֵף כְּסֵף מִהַצְּבוּר אֵין לוֹ לְקַבֵּל טוֹבוֹת הַנְּאִה מִהַצְּבוּר כִּיּוֹן שְׁלֵא הוּא תָרַם אֶת הַכְּסֵף, כְּמוֹ שְׁאֵסוֹר לַגַּבְאִים לְחַלֵּק לְקְרוֹבֵיהֶם יוֹתֵר מִשְׁאָר עֲנִיִּים, כִּיּוֹן שְׁכִסְפֵי הַצְּדָקָה לֹא שִׁיכִים לָהֶם.

כֵּל זֶה לְגַבֵּי טוֹבַת הַנְּאִה, אֲבָל נְחָלְקוּ הַפּוֹסְקִים אִם מִתֵּר לְקַבֵּל הַנְּאִה בְּמִמוֹן, יֵשׁ אוֹמְרִים שְׁלִכְתַּחֲלָה יֵשׁ לְנִכּוֹת אוֹתָהּ מִחֻשְׁבוֹן הַמַּעֲשֵׂר, לְכֵן אֵף עַל פִּי שְׁמַתֵּר לְקִנּוֹת כְּרִטִּים לְסַעֲוִידַת עָרֵב (דִּינָר) לְטוֹבַת מוֹסֵד צְדָקָה, מִכֵּל מְקוֹם יַחְזִיר לְכִסְפֵּי הַמַּעֲשֵׂר אֶת שׁוֹרֵי הַנְּאִתוֹ מִהַסַּעֲוִידָה כְּאֵלוֹ הוּא הִיָּה אוֹכֵל סַעֲוִידָה כְּזוֹ בְּבִיתוֹ.

וְכֵן מִתֵּר לְקִנּוֹת כְּרִטִּים הַגְּרָלָה שֶׁל מוֹסְדוֹת צְדָקָה יִשְׁיבּוֹת וְכדוּמָה, מִכְּסְפֵי מַעֲשֵׂר, אֲלֹא שֶׁנְּחָלְקוּ גְדוּלֵי זְמַנּוֹ אִם רוֹכֵשׁ הַכְּרִטִּים יִזְכֶּה בְּפָרֶס, הָאֵם הַפָּרֶס שֶׁל הַתּוֹרָה אוֹ שֶׁהַפָּרֶס שִׁינֵךְ לְכִסְפֵי צְדָקָה. יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהַפָּרֶס שִׁינֵךְ לְמוֹסֵד שְׁעֵשֶׂה אֶת הַהַגְּרָלָה. וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהַפָּרֶס שִׁינֵךְ לַתּוֹרָה, כִּיּוֹן שִׁישׁ תּוֹעֲלַת לְמוֹסֵד שֶׁהַתּוֹרָה קָנָה אֶת הַכְּרִטִּים אֵף עַל פִּי שֶׁהַמוֹסֵד הִיָּה צָרִיךְ לַתַּת אֶת הַפָּרֶס.

וְכֵן הַתּוֹרָה מַמַּעֲשֵׂרוֹתֶיהָ לְמוֹסֵד מְסִים, וְהוּא מְקַבֵּל מִתְּנָה עֲבוּר כֵּךְ שֶׁהוּא תָרַם, יֵשׁ אוֹמְרִים שְׁעֲלִיו לְנִתֵּר עַל הַמִּתְּנָה, אוֹ לְהַחְזִיר לְכִסְפֵי הַצְּדָקָה וְהַמַּעֲשֵׂר אֶת שׁוֹרֵי הַמִּתְּנָה, כִּיּוֹן שְׁכֵל הַתּוֹעֲלַת לְמוֹסֵד הוּא רַק סֵךְ הַתְּרוּמָה הַיְתָרָה מִשׁוֹרֵי הַמִּתְּנָה, שֶׁהִרִי אֶת הַמִּתְּנָה הַמוֹסֵד הִיָּה צָרִיךְ לְקִנּוֹת מִכְּסָפוֹ, אֲלֹא אִם כֵּן הַמוֹסֵד קַבֵּל אֶת הַמִּתְּנָה בְּתְרוּמָה. וּבְכֵל הַמְקָרִים שְׁאֵמְרָנוּ, יֵשׁ מִתִּירִים בְּכֵל אוֹפֵן שֶׁהַתּוֹרָה יְכוּל לְקַבֵּל אֶת הַמִּתְּנָה אוֹ הַפָּרֶס, וְלֹא לְהוֹרִיד אוֹתָהּ מִחֻשְׁבוֹן הַמַּעֲשֵׂר כִּיּוֹן שְׁסוֹף סוֹף עַל יְדֵי הַמִּתְּנָה יֵשׁ לְמוֹסֵד תּוֹעֲלַת בְּכֵךְ שֶׁהַתּוֹרָה תּוֹרָם דְּנָקָא לְמוֹסֵד זֶה, וְהַמְקַל בְּזֶה יֵשׁ לוֹ עַל מִי לְסִמוּךְ.

חִסְכוֹן הַמַּעֲשֵׂר לְנִישׁוּאֵי יְלָדָיו

הַמְּשִׂיא אֶת יְלָדָיו וּבִשְׁעַת הַתְּנָאִים הַתְּחִיב בְּסִכּוּם מְסִים, אִם הוּא מִתְקַשֵּׁה לְשֵׁלֶם אֶת הַהִתְחִיבוֹת מִכֶּסֶפּוֹ, וְהוּא רוֹצֵה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכֶסֶפִי מַעֲשֵׂר לְשֵׁם כֶּךָ. כָּתְבוּ הַפּוֹסְקִים שָׂאֵם בִּשְׁעַת הַהִתְחִיבוֹת לֹא הָיָה בְּדַעְתּוֹ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכֶסֶפִי הַמַּעֲשֵׂר, הֲרִי שָׁחַל עָלָיו חוֹב כָּלִפִּי הַחֲתָן וְהַכֶּלֶה, וּמִמִּילָא הוּא לֹא יִכּוֹל לְפָרוֹעַ אֶת הַחוֹב הַזֶּה מִכֶּסֶפִי מַעֲשֵׂר. אוֹלָם אִם בִּשְׁעַת הַהִתְחִיבוֹת הָיָה בְּדַעְתּוֹ לְשֵׁלֶם אֶת הַיּוֹצְאוֹת הַחֲתָנָה גַּם מִכֶּסֶפִי מַעֲשֵׂר, מִתָּר לוֹ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּמַעֲשְׂרוֹתָיו לְצוּרְךָ נִשְׂוֵאֵי יְלָדָיו. וְעַם כָּל זֶה מִהִיּוֹת טוֹב לֹא יִתֵּן אֶת הַכֹּל לַחֲתָן וְלַכֶּלֶה, אֶלָּא חֲצִי מִמַּעֲשְׂרוֹתָיו לְבָנָיו וְחֲצִי לְעֲנִיִּים אֲחֵרִים.

הַזְכַּרְנוּ שֶׁמַּעֲיָקָר הַדִּין צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת גַּם אֶת הַקְּרָן וְגַם אֶת הַרְנָח. וְכָתַב הַחֲפִז חַיִּים, שֶׁכִּינּוֹן שֵׁישׁ כְּאֵלוֹ שֶׁהֵיזָר מִתְגַּבֵּר עֲלֵיהֶם וְלֹא נוֹתֵן לָהֶם לַחֲסוֹר אֶת הַקְּרָן, אֶפְשָׁר לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר מִהַקְּרָן, וְלַעֲשׂוֹת מִמֶּנּוּ גַּמ"ח לְעֲנִיִּים, כִּינּוֹן שֶׁלְדַעַת הַרְמַב"ם גַּם גַּמ"ח הַלְוֵאוֹת לְעֲנִיִּים יֵשׁ בּוֹ מִצְוַת צְדָקָה. וּבַעֲתִיד כְּשִׁיצְטַרְךָ יוֹכַל לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכֶסֶפִי הַגַּמ"ח לְצוּרְךָ הַצְּדָקָה שֶׁהוּא רוֹצֵה.

וּלְפִי זֶה אֶפְשָׁר לַחֲסוֹךְ חֵלֶק מִכֶּסֶפִי מַעֲשְׂרוֹתָיו בְּגַמ"ח הַלְוֵאוֹת, וּבְכוּא עֵת נִשְׂוֵאֵי יְלָדָיו אֶפְשָׁר לְקַחַת אֶת הַכֶּסֶף מִהַגַּמ"ח לְצוּרְךָ נִשְׂוֵאֵי יְלָדָיו. אוֹלָם עַם כָּל זֶה רְאוּי שְׁלֵא לַחֲסוֹךְ יוֹתֵר מִחֲצִי כֶסֶפִי מַעֲשְׂרוֹתָיו בְּגַמ"ח, כְּדֵי שְׁאֵת הַחֲצִי הַשְּׂנִי יַחֲלַק מִיַּד לְעֲנִיִּים.

אֲמַנֵּם לְפִי הָאֲמוּר אֵין לְהַפְקִיד אֶת כֶּסֶפִי הַמַּעֲשֵׂר בְּבִנְיָן, אוֹ בְּמָקוֹם אֲחֵר שֶׁאֵינוֹ גַּמ"ח הַלְוֵאוֹת, כְּאֶשֶׁר כְּנֻתּוֹ הִיא לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בַּעֲתִיד בְּכֶסֶפִי הַמַּעֲשֵׂר לַחֲתָן אֶת הַיְלָדִים שְׁלוֹ, כִּינּוֹן שֶׁכַּעַת הוּא מַפְסִיד אֶת הָעֲנִיִּים הַזְּקוּקִים לְכֶסֶפִי הַצְּדָקָה. אוֹלָם אִם בָּנָיו וּבְנוֹתָיו הִגִּיעוּ לְפָרְקָם, דְּהֵינּוּ בְּגִיל 18 וּמַעֲלָה, מִתָּר לְאַבְיָהֶם לַחֲסוֹךְ אֶת הַכֶּסֶף בְּבִנְיָן, כִּינּוֹן שֶׁגַּם בָּנָיו נִחְשָׁבִים לְעֲנִיִּים כְּשֶׁהֵם בְּגִיל הַקְּרוֹב לְיוֹם חַפְתָּם.

תְּשִׁלוּם חוֹבוֹת הָעֲנִי מִהַמַּעֲשֵׂר

מי שהלנה לעני, והעני לא יכול לפרוע את חובו, והמלנה רוצה לפרוע את החוב לעצמו מכספי המעשר שלו. יש אומרים שמתר לעשות כן, רק אם המלנה חשב בשעת ההלוואה שאם העני לא יפרע את החוב הוא ישתמש בכספי המעשר לצורך כך. ויש מתירים אפילו אם המלנה לא חשב כך מלכתחלה אבל הצריכו תנאי אחר שהמלנה רגיל לתת את מעשרותיו לעני זה. ולמעשה אפשר להקל בזה לפרוע את חוב העני אף אם הוא לא התפונן לכך מלכתחילה. אולם טוב לתת את כסף המעשר לאדם אחר שיזכה אותו לעני, ולפני שהוא מזכה לעני יוסיף להתנות שהמלנה יכול לקחת את הכסף בחזרה בתור פירעון החוב של העני. כדי שבאפן זה המלנה יקיים את מצות הנתינה.

ההתר להשתמש בכספי מעשר לפרעון החוב, מדבר רק אם העני הלנה עדין עני, אבל אם הוא התעשר או נפטר, או שהמלנה התיאש לגמרי שהעני יפרע את החוב, אין להשתמש בכספי מעשר לפרוע את חוב העני.

לעמת זה מי שהיה ערב עבור חוב ושלם את החוב, והערב אינו אדם עשיר, מתר לשלם לערב את החוב הזה מכספי מעשר. אבל הערב עצמו שהתחייב למלנה לא יכול לשלם את החוב מכספי המעשרות של עצמו. אלא אם כן פשהוא נהיה ערב הוא חשב שאם הלנה לא ישלם את החוב הוא יפרע למלנה מכספי מעשר.

אדם עני שבא לעבוד, או שיש לו מסחר כלשהו, מתר להוסיף לו בשכרו או על המחיר כשקונים ממנו, ולחשב את ההפרש מכספי מעשר, ואדרבה יש בזה נתינה בדרך כבוד, והוא נחשב לפני הקב"ה כצדקה מעלה. וכן עני שבא לקנות מוצר, מתר לתת לו הנחה מהמחיר המקביל, ולחשב את ההפרש מכספי המעשר של עצמו. וכן אם נותן לעני חפץ במתנה הוא יכול לחשב את שווי החפץ מכספי מעשר.

הדפסת ספרים מכספי מעשר

כתבו הפוסקים שמי שאין לו ספרים ללמוד בהם הוא יכול לקנות ספרים מכספי מעשר, ובלבד שיניח אותם בבית המדרש לצורך הרבים, או שישאיל אותם לאחרים. וכדי שבניו אחריו לא יחשבו שהספרים שלהם, צריך לכתוב עליהם שנקנו מכספי מעשר. אמנם פוסקי זמננו פתבו שהתר זה נאמר רק בזמנם שהיה חסר בספרים, אבל בזמננו שהספרים מצויים, אין לסמוך על זה, למעט בישוב שיש בו חסר ספרים, והצבור אכן נזקק לספרים אלו.

מתר לסייע למחבר ספר עני להוציא את ספרו לאור מכספי מעשרות, כיון שהמחבר העני מתפרנס מתרומה זו. ואם המחבר אינו עני מתר להשתתף בהוצאת הספר מכספי מעשר אם זהו ספר שיש בו תועלת לציבור בהלכה או באגדה, להרבות תורה ויראת שמים. והמסייע להוצאת ספרי קודש אלו הוא בכלל מזכה הרבים שמעלתו גדולה מאוד.

מתר לקנות בכספי מעשר ספר שכתב מחבר עני, אם הוא לא היה קונה את הספר מכספו הפרטי. ובפרט אם הוא נותן את הספר במתנה לנער בר מצוה, כיון שלנער אין כלום משלו, וממילא הוא נקרא עני.

הסכם יששכר וזבולון

כתבו הפוסקים שיש מעלה מיוחדת של החזקת תורה הנקראת "הסכם יששכר וזבולון". פרוש ההסכם הוא, שיששכר התלמיד חכם העוסק בתורה, וזבולון עוסק במסחר ופרנסה ותומך ביששכר שיוכל ללמוד תורה. ואין זו תמיכה רגילה, אלא יש להם לעשות הסכם, בכתב, שזבולון יתן ליששכר כל חודש חצי מכל הרווחים שיהיו לו, בין אם הוא ירויח הרבה או מעט, ובתמורה זוכה זבולון במחצית השכר שמגיע ליששכר בלמוד התורה שלו, ובשמים אף נחשב לזבולון כאלו הוא למד את התורה שיששכר למד, ועל זה נאמר 'שמח זבולון בצאתך ויששכר בא הליך'. אמנם פמוכן זבולון לא נפטר מהחובה ללמוד תורה כל יום כמו שקל יהודי מצוה במצנות תלמוד תורה.

נחלקו גדולי הפוסקים אם בהסכם יששכר וזבולון, יששכר מפסיד חצי מלמוד התורה שלו, או שלא יגרע ליששכר מחלקו בלמוד התורה.

עוד נחלקו הפוסקים אם זבולון יכול להשתמש בכספי מעשר לצורך הסכם זה, יש אומרים שכספי מעשר הם כבר ממון עניים וזבולון לא יכול לעשות הסכמים בכספי המעשר. ויש אומרים שמכל מקום זבולון יכול לקנות את זכות התורה מיששכר, ואין זה אלא טובת הנאה שמתרת בכספי מעשר.

גם בזמנינו יש הנוהגים לעשות הסכם יששכר וזבולון, אלא שעושים בשוני מעט, והוא, שזבולון לא נותן חצי מכל הכנסותיו ליששכר, אלא נותן לו שכר קבוע עבור צרכי יששכר ובני משפחתו. וכל בן תורה שיודע על עצמו שעל ידי התמיכה הוא יתחזק יותר בלמוד התורה יכול לעשות הסכם כזה. אמנם יש אומרים שהסכם יששכר וזבולון האמתי, הוא רק אם יששכר לומד רק בגלל זבולון, אבל אם גם ללא זבולון הוא היה לומד ורק מתחזק בגלל זבולון, אין זה אלא 'תמכין דאורייתא' רגיל. ועל כל פנים גם לתמכין דאורייתא יש מעלה גדולה מאד ואשרי חלקו בעולם הזה ובעולם הבא.

למדנו הלכות רבות מהלכות צדקה ומעשר כספים, ובמקום שיש ספק הלכה למעשה יש לעשות שאלת חכם. יהי רצון שגזקה לקיים את הלכות צדקה ומעשר כספים פהלכה, ובזכות זה נזכה בקרוב לבנות בית המקדש במהרה בימנו, אמן.